የኢትዮጵያ የቤተሰብ ፍትሕ መምሪያ

የቤተሰብ ግጭትን ለመፍታት የቀረቡ ምክረ ሃሳቦችና ምርጥ ተሞክሮዎች

HiiL
Dedicated to people-centred justice

የፍትሕ ሚኒስቴር
MINISTRY OF JUSTICE

Destiny Ethiopia

“አደይ ለምድር፣ ቤተሰብ ለአገር”

“As the Adey flower brightens the land,
a well-ordered family brightens the nation.”

- 2018 -

መቅድም

የኢትዮጵያ የቤተሰብ ፍትሕ መምሪያ ለግለሰቦችና ለፍትሕ ባለሙያዎች የቤተሰብ ግጭትን እንዴት በውጤታማነት ለመፍታት እንደሚቻል ማሳያ የሚሆኑ ተግባራዊ መንገዶችን ያቀርባል።

በዓለም አቀፍ ደረጃ የተደረጉ ጥናቶችና መረጃዎች እንደሚያሳዩት፣ የቤተሰብ ፍትሕ ችግሮች በተለይም እንደ ሴቶችና ልጆች ባሉ ተጋላጭ የማህበረሰብ ክፍሎች ላይ እየጨመረ የሚገኝ አሳሳቢ ጉዳይ ሆኗል። ሰዎች በቤተሰባቸው ውስጥ በተለይም ከቀለብ፣ ከልጅ አሳዳጊነት እና ከንብረት አስተዳደር ጋር በተያያዙ ጉዳዮች ፍትሐዊ መፍትሔ ለማግኘት ሲፈልጉ ወደተለያዩ የፍትህ አገልግሎት ሰጪዎች ይሄዳሉ።

የቤተሰብ ግጭቶች የሚመለከቷቸው ዋና ዋና ጉዳዮች በአብዛኛው የሚከተሉትን ያካትታሉ፦

ቀለብ፦ በተለይም ከመለያየት ወይም ከፍቺ በኋላ በቤተሰብ ውስጥ ፍትሐዊ የገንዘብ ድጋፍን ማረጋገጥ።

የልጅ አሳዳጊነትና የጉብኝት መብት፦ ለልጆች የተሻለ ጥቅም በሚሰጥ መልኩ የአሳዳጊነትንና የጉብኝት ሥርዓትን መወሰን።

የግልና የጋራ ንብረት አስተዳደር፦ የቤተሰብን የግልና የጋራ ንብረት በአግባቡ ማስተዳደርና ማከፋፈል።

የፍቺ ሂደት ወይም ሥርዓቶች፦ ጋብቻን ለማፍረስ መከተል የሚገቡትን ሕጋዊ ሂደቶች በዝርዝር መግለጽ።

ከፍቺ በኋላ የንብረት ክፍፍል፦ ከፍቺ በኋላ የሚነሱ የሀብት እና የንብረት ክፍፍል ግጭትን መፍታት።

ይህ መምሪያ ለእነዚህ ስሜት-ነክ እና ውስብስብ የቤተሰብ ጉዳዮች ፍትሃዊ፣ ግልጽና ለሁሉም ተደራሽ በሆነ መንገድ በቀላሉ ሊተገበሩ የሚችሉ የመፍትሄ አቅጣጫዎችን ለማቅረብ የተዘጋጀ ነው። በዚህም፣ በጉዳዩ ውስጥ የተሳተፉ ሁሉም ወገኖች መብትና ጥቅም ፍትሃዊ በሆነ መልኩ መጠበቃቸውን ያረጋግጣል።

የመምሪያው ወሰን

ይህ መምሪያ ከሕክምናው ዘርፍ ከተወሰደ ልምድ በመነሳት የተዘጋጀ ሲሆን፣ በኢትዮጵያ የቤተሰብ ግጭትን ለመፍታት ግልጽና ተግባራዊ ሊሆኑ የሚችሉ ምክረ ሃሳቦችን ያቀርባል። መምሪያው በመደበኛና በባህላዊ የፍትህ ሥርዓቶች ውስጥ ለሚሠሩ ባለሙያዎች የተዘጋጀ ሲሆን፣ ሁለት ዓይነት ተጨማሪ አቀራረቦችን ያጣምራል። ከአገር ውስጥና ከውጭ ጥናቶች የተገኙ ምክረ ሃሳቦች ላይ በመመርኮዝ በማስረጃ ላይ የተመሠረቱ ልምዶች (Evidence-Based Practice – EBP)፣ እና በአማራ፣ በሲዳማ እና በአዲስ አበባ የሚሠሩ ባለሙያዎች ያካበቱትን ልምድና ምርጥ ተሞክሮ የሚያንፀባርቁ፣ በተግባራዊ ልምምድ ላይ የተመሠረቱ ማስረጃዎች (Practice-Based Evidence – PBE)። ውጤታማ የተግባቦት ሥርዓትን ማሳደግ፣ ግጭትን ማርገብ (de-escalation)፣ ሽምግልናን እና ሌሎች አስፈላጊ የግጭት መፍቻ ክህሎቶችን ከማበረታታት በተጨማሪ፣ መምሪያው በአምስት ቁልፍ የቤተሰብ ፍትህ ዘርፎች ላይ ተግባራዊ ምክረ ሃሳቦችን ያቀርባል። እነዚህም፦ ቀለብ መስጠት፣ የልጅ አሳዳጊነትና የጉብኝት መብት፣ የንብረት አስተዳደር፣ ፍቺ፣ እና የንብረት ክፍፍል ናቸው። እነዚህ ሁሉ በጋራ ሲታዩ፣ ፍትሃዊ፣ ተደራሽ፣ ሰው-ተኮር ፍትሃዊ ውጤት እንዲረጋገጥ ማድረግን ያለመ ሲሆን፣ ከባለሙያዎችና ከተጠቃሚዎች በሚገኙ አዳዲስ ማስረጃዎችና አስተያየቶች መሠረት በቀጣይነት መምሪያው እየተሻሻለ እንዲሄድ በማሰብ የተዘጋጀ ነው።

ይህንን መምሪያ በማዘጋጀት ሂደት የተሳተፉትን ሁሉንም ግለሰቦችና ተቋማት ከልባችን እናመሰግናለን። እንዲሁም በኢትዮጵያ የቤተሰብ ፍትሕን ወደ ግልፅና የተሻለ አቅጣጫ ለማምራት ይችል ዘንድ መንግሥት፣ የፍትህ ባለሙያዎች፣ የባህላዊ ፍርድ ቤቶች እና መላውን የኢትዮጵያ ሕዝብ ይህንን መምሪያ በተግባር እንዲያውሉ ጥሪያችንን እናቀርባለን።

ማውጫ

05 የቃላት መፍቻ

06 መምሪያውን እንዴት መጠቀም እንደሚቻል የሚያሳይ መግለጫ

07 በኢትዮጵያ ውስጥ ስላለው የቤተሰብ ግጭት የሚያብራራ መግቢያ

09 ዳራ እና አውድ

09 ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎችን ማጠናከር

10 ሴቶች እና ሌሎች ተጋላጭ ቡድኖች

12 **ምዕራፍ 1፦ ቀለብ**

13 የራስን አቅም በማጠናከር በራስ መተዳደርን መደገፍ

15 ስምምነቶች

16 ውጤታማነት ያለው የማስፈጸሚያ ሥርዓት

18 የቀለብ ድጋፍ ግምገማ ማዕቀፍ

19 **ምዕራፍ 2፦ ስለልጅ አሳዳጊነት እና የጉብኝት መብት**

20 የልጁን የተሻለ ጥቅም መገምገም እና ፍላጎቶቹን ከግምት ስለማስገባት

22 የወላጅ እና የልጅ ግንኙነትን መጠበቅ

22 የጉብኝት መብትን ማረጋገጥና በሥርዓት መደንገግ

24 **ምዕራፍ 3፦ የንብረት አስተዳደር**

24 የንብረቱን አይነት እና ማን እንደሚያስተዳድረው መለየት

25 ከግል ንብረት በሚገኝ ገቢ ላይ የሚነሳ ግጭቶችን መገምገም

26 ለንብረት አስተዳደር ግጭት አፈታት የሚረዳ ስልታዊ መምሪያ

28 የገንዘብ ጥቅሞችን በተግባር መገምገም

29 **ምዕራፍ 4፦ ፍቺ**

30 ችግር - ተኮር የግጭት መፍቻ አቀራረብን መተግበር

32 በፍቺ ጉዳዮች የሥነ-ሥርዓትና የመብት ጥበቃን ማረጋገጥ

33 የሽምግልና ሥርዓትን ማስፋፋትና ቀጣይ ክትትል ማድረግ

34 **ምዕራፍ 5፦ የንብረት ክፍፍል**

35 በባልና ሚስት መካከል የንብረት ክፍፍል ስምምነትን ማመቻቸት

36 ግልጽ፣ ፍትሃዊ እና በተግባር ሊፈጸም የሚችል የንብረት ክፍፍል ስምምነት ማረጋገጥ

38 በሁሉም የንብረት ውሳኔዎች የልጆችን ጥቅምና ደህንነት መጠበቅ

40 የመምሪያው ሥነ ዘዴ

42 የባለሙያዎች ኮሚቴ

የቃላት መፍቻ

ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)፦ በተግባር ላይ ካሉ ባለሙያዎች የተሰበሰቡ ግንዛቤዎች፣ በተግባር ላይ የተመሰረተ ማስረጃ (PBE) በመባል ይታወቃል።

ባህላዊ ፍርድ ቤቶች፦ ባህላዊ ፍርድ ቤቶች በኢትዮጵያ ውስጥ በተለያዩ ማህበረሰቦች ወይም ባህላዊ ቡድኖች ውስጥ የሚገኙና አለመግባባቶችን እና ግጭቶችን ለማስተናገድ በባህላዊ ልማዶች እና ተግባራት ላይ የተመሰረቱ ተቋማት ናቸው፤ በዚህም በማህበረሰቡ ውስጥ ማህበራዊ ትስስርን ይጠብቃሉ።

ባህላዊ ፍትሕ፦ ይህ መደበኛ የህግ ተቋማት ውስን ሲሆኑ በሚችሉባቸው ማህበረሰቦች ውስጥ በባህላዊ ደንቦች እና እሴቶች ላይ የተመሰረተ ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት ነው።

ቀበሌ፦ በአገሪቱ የፖለቲካ ማዕቀፍ ውስጥ ዝቅተኛው የአካባቢ አስተዳደር ክፍል ሲሆን፣ በቀበሌ ምክር ቤት ይተዳደራል፤ ይህ ምክር ቤትም በመሠረታዊ ደረጃ ውጤታማ የህዝብ አገልግሎት አሰጣጥን በማረጋገጥ ረገድ ወሳኝ ሚና ይጫወታል።

የቤተሰብ ፍትሕ፦ በኢትዮጵያ ውስጥ በቤተሰብ ውስጥ የሚነሳ ግጭትን ለመፍታት የሚከናወኑ ሕጋዊና ማኅበራዊ ሂደቶችን ያመለክታል። ይህ ግጭት ቀለብ፣ የልጅ አሳዳጊነት፣ የንብረት ክፍፍልና ውርስን ሊያካትት ይችላሉ። ዓላማው የባለትዳሮችን፣ የልጆችንና የሌሎች ጥገኞችን መብትና ግዴታ በማክበር ግጭትን በፍትሃዊ ሁኔታ መፍታት ነው።

ሽምግልና፦ በኢትዮጵያ ውስጥ ሽምግልና ማለት ገለልተኛ ሶስተኛ አካል፣ አስታራቂ በመባል የሚታወቅ፣ በተከራካሪ አካላት መካከል ደግሞ መግባቢያ እና ድርድር በማመቻቸት በጋራ ተቀባይነት ያለው ስምምነት ላይ እንዲደርሱ የሚረዳ የመደበኛ የህግ ሂደቶች አማራጭ ሆኖ የሚያገለግል ሂደት ነው።

የፍትህ ባለሙያዎች፦ በመደበኛውም ሆነ መደበኛ ባልሆነው የፍትህ ሥርዓት ውስጥ በቀጥታ የፍትህ ሥራ የሚሳተፉ፣ እንደ ሽማግሌዎች፣ ዳኞች፣ ጠበቆች፣ ዐቃቤ ሕጎች፣ የግልግል ዳኞች፣ የዳኛ አማካሪዎችና ረዳት ዳኞች ያሉ ባለሙያዎችን ያካተቱ ናቸው።

ምክረ ሃሳቦች (EBP)፦ እነዚህ በማስረጃ ላይ በተመሰረተ ጽሑፍ ላይ ተመስርተው የቤተሰብ ፍትህ ችግሮችን ለመፍታት የታቀዱ ተግባራዊ ሊሆኑ የሚችሉ ሃሳቦች ናቸው።

ክልላዊ መንግስት፦ የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ አባል ክልሎች በህገ መንግስቱ አንቀጽ 47 የተዘረዘሩት ናቸው። የክልላዊ መንግስታት ጽንሰ-ሀሳብ የተዋወቀው የሀገሪቱን የተለያዩ ብሄረሰቦች ራስን በራስ ማስተዳደርን እና ውክልናን ለማረጋገጥ ነው።

ተጋላጭ ቡድኖች፦ በማህበረሰብ ኢኮኖሚያዊ እኩልነት ልዩነት፣ በስልጣን ሚዛን መዛባት፣ ወይም በሥርዓታዊ እንቅፋቶች ምክንያት ለፍትህ መጓደል፣ አድልዎ ወይም መብታቸው ለመጣስ የሚዳረጉ የማህበረሰብ አባላት ሲሆኑ እነዚህም የተገለሉ ማሕበረሰቦችን፣ አናሳ ብሄረሰቦችን፣ አካል ጉዳተኞችንና ተፈናቃይ ህዝቦችን ያጠቃልላሉ።

ወረዳ፦ በኢትዮጵያ ውስጥ ወረዳ የሀገሪቱ አነስተኛው የአስተዳደር ክፍል ሲሆን፣ ከክልሎች እና ከዞኖች በታች ነገር ግን ከቀበሌዎች በላይ ያለ መዋቅር ነው፣ ይህም በሌሎች ሀገራት ዲስትሪክት ተብሎ ከሚጠራው ጋር ተመጣጣኝ ነው።

መምሪያውን እንዴት መጠቀም እንደሚቻል የሚያሳዩ መግለጫ

ይህ መምሪያ ከቤተሰብ ጋር በተያያዘ ግጭትን ለሚያስተናግዱ ሰዎችና የፍትህ ባለሙያዎች በማስረጃ ላይ የተመሠረቱ ተግባራዊ ምክረ ሃሳቦችን ያቀርባል። የመምሪያው ዋነኛ ተጠቃሚዎች በየዕለቱ የቤተሰብ ግጭትን በመደበኛነት የሚያስተናግዱ የፍትህ ባለሙያዎች ናቸው። በዚህ ሰነድ ውስጥ የተካተቱት ምክረ ሃሳቦችና ምርጥ ተሞክሮዎች ችግርን ከመለየት ጀምሮ እስከ መፍትሔ ድረስ ያለውን ሂደት በመከተል ለተገልጋዮች መምሪያ ይሰጣሉ።

መምሪያው በአምስት ምዕራፎች የተከፋፈለ ነው፡- ቀለብ፣ የልጅ አሳዳጊነትና የጉብኝት መብት፣ የንብረት አስተዳደር፣ ፍቺ እና ከፍቺ በኋላ የንብረት ክፍፍል የሚሉ ናቸው። ከሥነ ጽሑፍና ከሳይንሳዊ ጥናቶች የተገኙት ምክረ ሃሳቦች (EBP) ተብለው ይጠቀሳሉ፤ ከተግባር ልምድ የተሰበሰቡት ምርጥ ተሞክሮዎች ደግሞ PBE በሚል ይገለጻሉ። እያንዳንዱ ምዕራፍ ሁለቱንም ዓይነት ይዘቶች ያካትታል። በሌላ አነጋገር፣ በማስረጃ ላይ የተመሠረቱ አሠራሮች (EBP) እና በተግባራዊ ልምድ የተደገፉ ማስረጃዎች (PBE) ናቸው። በተጨማሪም፣ ልዩ ልዩ ክልላዊ አውዶችን መሠረት ያደረጉ ምርጥ ተሞክሮዎች ተካትተዋል። እነዚህም በሦስት የተለያዩ የአገሪቱ አካባቢዎች፣ ማለትም ለአማራ ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት፣ ለሲዳማ ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት እና ለኢትዮጵያ ዋና ከተማ አዲስ አበባ ተለይተው ቀርበዋል። ከእነዚህ ውስጥ ከአዲስ አበባ የቀረቡት ምክረ ሃሳቦችና ምርጥ ተሞክሮዎች ከባህላዊ ልዩነቶች ያነሰ ተጽዕኖ ያላቸው በመሆናቸው፣ በከፊል ሰፊ የአገር አቀፍ ውክልናን ያንጸባርቃሉ። ሁሉም ምርጥ ተሞክሮዎች እንደየክልላቸው ተለይተው የሚቀርቡ ሲሆን፣ በእያንዳንዳቸውም ከተዛማጁ ክልል ስም ጋር—**«አማራ»** - **«ሲዳማ»** - **«አዲስ አበባ»** በሚል ተጠቅሰው ይቀርባሉ።

በዚህ መምሪያ የተካተቱ አንዳንድ ምክረ ሃሳቦች በተወሰኑ ጉዳዮች ላይ አግባብነት ያለው የዳኝነት ሥልጣን (jurisdiction) ለተሰጣቸው ባለሙያዎች ወይም የግጭት አፈታት አካላት ብቻ ሊተገበሩ ወይም ሥራ ላይ ሊውሉ ይችላሉ። ስለሆነም፣ በእያንዳንዱ ጉዳይ ባህሪና ሁኔታ መሠረት የሚደረግ ሙያዊ ግምገማ ተገቢውንና የተሻለውን ውሳኔ ለመስጠት አስፈላጊ ነው። በኢትዮጵያ የቤተሰብ ፍትሕ መምሪያ የተካተቱት

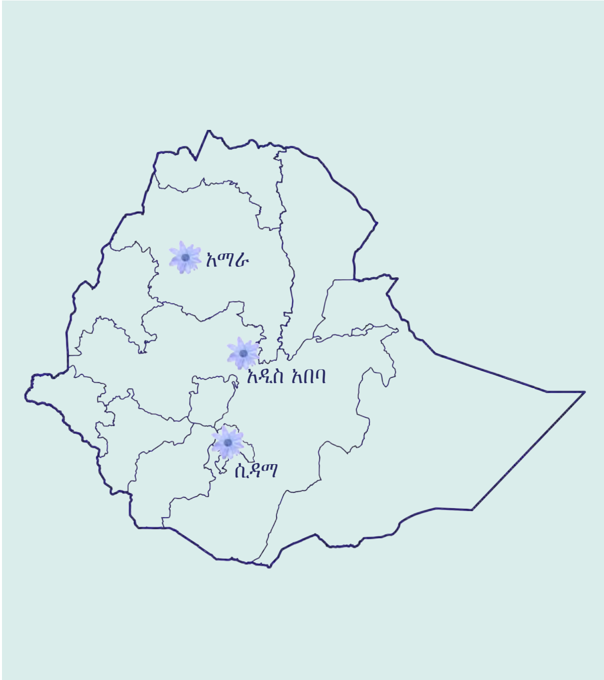

ምክረ ሃሳቦች በሕክምና ዘርፍ በስፋት ተቀባይነት ባለው የPICO/GRADE ዘዴ መሠረት የተዘጋጁ ናቸው። ይህ አቀራረብም በመደበኛ (ፍርድ ቤት) እና በመደበኛ ያልሆኑ (ከፍርድ ቤት ውጭ) የፍትህ ሥርዓቶች ውስጥ የሚተገበሩ የአካባቢ ልምዶችን፣ እንዲሁም "በተግባር ውጤታማ መሆኑ የተረጋገጠ" የምርምር ውጤትን በአንድነት ያቀናጃል። ይህ ደግሞ የኢትዮጵያ የቤተሰብ ፍትሕ መምሪያ አሁን በሥራ ላይ ካሉት ሌሎች የሕግ መምሪያዎች የሚለየው ጉዳይ ነው።

በመጨረሻም፣ በዚህ መምሪያ ውስጥ የተካተቱት ምክረ ሃሳቦች አስገዳጅ የሕግ ድንጋጌዎች ሳይሆኑ፣ ፍትሃዊና ሚዛናዊ ፍትሕን ለማረጋገጥ የሚያግዙ ተገቢና በሙያዊ መርሆች ላይ የተመሠረቱ ዘዴዎችና ጽንሰ ሃሳቦች መሆናቸው ልብ ሊባል ይገባል። በተጨማሪም፣ የኢትዮጵያ የቤተሰብ ሕግ በአጠቃላይ በጋብቻ ውስጥ በተወለዱ ልጆችና ከጋብቻ ውጭ በተወለዱ ልጆች መካከል ልዩነት የማያደርግ በመሆኑ፣ ሕጉ ተፈጻሚ በሆነበት መጠን እነዚህ ምክረ ሃሳቦች በጋብቻ ውጭ ለተወለዱ ልጆችም በመደበኛነት ተፈጻሚ እንደሚሆኑ መገንዘብ ያስፈልጋል።

በኢትዮጵያ ውስጥ ስላለው የቤተሰብ ግጭት መግቢያ

በኢትዮጵያ የቤተሰብ ሕግ አጭር መግለጫ

የኢትዮጵያ መደበኛ የቤተሰብ ሕግ በሁለትዮሽ የሕግ ሥርዓት የሚመራ ነው። በ1992 ዓ.ም. የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ እንደ አዲስ አበባ እና ድሬዳዋ ባሉ በፌዴራል ሥልጣን ሥር በሚገኙ አስተዳደሮች ውስጥ ተፈጻሚ ሲሆን፣ የክልሎች የቤተሰብ ሕጎችም በትይዩ ተፈጻሚ ይሆናሉ። በተጨማሪም፣ የሃይማኖት ሕጎችና የባህላዊ ሕግ ሥርዓቶችም በሕግ ዕውቅና የተሰጣቸው ሲሆን፣ በተወሰኑ ሁኔታዎች በቤተሰብ ጉዳዮች ላይም ተፈጻሚ ሊሆኑ ይችላሉ።

የኢ.ፌ.ዴ.ሪ. ሕገ መንግሥት በአንቀጽ 34(3) ቤተሰብን "የማኅበረሰብ ተፈጥሯዊና መሠረታዊ አንድነት" በማለት ዕውቅና የሰጠው ሲሆን፣ ቤተሰብም በመንግሥት ጥበቃ የሚደረግለት መሆኑን ይደነግጋል። በተጨማሪም፣ የሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 34(1) ወንዶችና ሴቶች "ጋብቻ በሚፈጽሙበት ጊዜ፣ በጋብቻ ወቅት እና በፍቺ ጊዜ" እኩል መብቶች እንዳላቸው ያረጋግጣል።

ቀለብ (የባለትዳርና የልጅ ድጋፍ) መስጠትን በተመለከተ፣ ፍርድ ቤቶች ለልጆች የቀለብ ድጋፍ እንዲከፈል ትዕዛዝ ሊሰጡ ይችላሉ፤ እንደ ሁኔታውም ለቀድሞ ባል ወይም ሚስት የቀለብ ድጋፍ እንዲደረግ ሊወስኑ ይችላሉ። የቀለብ ድጋፍ መጠንና አስፈላጊነት ሲወሰን ከሚታዩ ዋና ሁኔታዎች መካከል የተቀባዩ ፍላጎትና የድጋፍ ፈላጊው ሰው ፍላጎት እንዲሁም የድጋፍ ሰጪው የመደገፍ አቅም ይገኙበታል። የልጆች አሳዳጊነትና የጉብኝት መብት ውሳኔ በዋናነት "የልጁን የተሻለ ጥቅም" መሠረት በማድረግ ይወሰናል። በዚህ ግምገማ የልጁ ዕድሜ፣ ደኅንነትና ጥቅም፣ የወላጆች የማሳደግ አቅም፣ እንዲሁም የልጁ ስሜታዊ ፍላጎቶች እና ከሁኔታው ጋር የተያያዙ ሌሎች ጉዳዮች በአግባቡ ይመዘናሉ። አሳዳጊነት ያልተሰጠው ወላጅ ከልጁ ጋር የመገናኘትና የመጎብኘት መብት ይኖረዋል። ይህም መብት የልጁን የተሻለ ጥቅም፣ ደኅንነትና ስሜታዊ ፍላጎት በማስቀደም ተገቢና ተፈጻሚ በሆነ መልኩ መደንገግ ይኖርበታል። የልጅ አሳዳጊነት የሚወሰነው "የልጁን የተሻለ ጥቅም" መርህ መሠረት ነው። በዚህም የልጁ ዕድሜ፣ ደህንነት፣ የወላጆች አቅምና የልጁ ስሜታዊ ፍላጎቶች ግምት ውስጥ ይገባሉ። ልጁን የማያሳድገው ወላጅ ደግሞ የጉብኝት መብት ይኖረዋል።

የጋራ ንብረትና የንብረት ክፍፍል፦ በጋብቻ ወቅት የተፈራው ንብረት በአጠቃላይ የሁለቱም ባለትዳሮች የጋራ ንብረት ተደርጎ ይቆጠራል። በፍቺ ጊዜም ፍርድ ቤት የእያንዳንዱን ባለትዳር መብት፣ የጋብቻውን ቆይታና የወደፊት ፍላጎቶች ከግምት በማስገባት ፍትሃዊ ክፍፍል ያደርጋል።

ፍቺ፦ ኢትዮጵያ የምትከተለው የፍቺ ሥርዓት "ጥፋትን መመስረት ማድረግ የማያስፈልገው (No-Fault Divorce)" በመባል የሚታወቀውን ነው። የፍቺ ምክንያት ሊሆን የሚችለው ጋብቻውን ለመቀጠል አለመቻል ወይም ፍላጎት ማጣት ብቻ ነው።

የቤተሰብ ግጭቶች በመጠን ሲታዩ

በአማራና በሲዳማ ክልሎች የሚከሰቱ የቤተሰብ ግጭትን መጠንና ስርጭት በቁጥር መለካት አሁንም ፈታኝ ሆኖ ይገኛል፤ ለዚህ ደግሞ ምክንያቱ ብሔራዊ የስታቲስቲክስ መረጃዎች ብዙውን ጊዜ በጥቅል ተሰብስበው የሚቀርቡ በመሆናቸው ነው። ሆኖም ያሉት መረጃዎች የሚከተሉትን ያሳያሉ፦

በብሔራዊ ደረጃ፦ ሂል HiiL (ማለትም The Hague institute for innovation Law) እ.ኤ.አ በ2019–2020 ያካሄደው ብሔራዊ የፍትህ ሁኔታ ጥናት እንዳመለከተው፣ የቤተሰብ ጉዳዮች በኢትዮጵያ ከሚከሰቱ አጠቃላይ የሕግ ችግሮች ውስጥ 11 በመቶ ያህሉን ይይዛሉ። በዚህም መሠረት፣ የቤተሰብ ጉዳዮች በአገሪቱ ከሚከሰቱ የፍትህ ችግሮች መካከል በተደጋጋሚነት አራተኛ ደረጃን የሚይዙ የሕግ ችግሮች ምድብ መሆናቸውን ጥናቱ ያሳያል።

በክልሎች ደረጃ፦ በኢትዮጵያ ዘጠኙን ትልልቅ ብሔረሰቦች (አማራንና ሲዳማን ጨምሮ) ያካተተ ጥናት እንዳመለከተው፣ በብሔራዊ ደረጃ የቤተሰብ ግጭቶች ዋና ምክንያት የገንዘብ/የኢኮኖሚ ችግሮች ናቸው። ሆኖም ግን በክልሎች መካከል ልዩነት ታይቷል፤ በአማራ ክልል በትዳር ውስጥ የሚፈጸም የታማኝነት ጥሰት በዋና ምክንያትነት ተቀምጧል። በሲዳማ ክልል ደግሞ "ልጅ አለመውለድ" ዋናው የቤተሰብ ግጭት መንስኤ መሆኑ ተጠቅሷል።

ግጭትን የመፍቻ መንገዶች፤ መደበኛ ፍርድ ቤት ወይስ ባህላዊ ሥርዓት?

በመደበኛ ፍርድ ቤቶች እና በባህላዊ/ልማዳዊ የግጭት አፈታት ሥርዓቶች መካከል የሚደረገው ምርጫ በከተማና በገጠር ሕዝብ መካከል የተሻለ ልዩነት ያሳያል።

የመደበኛ ፍርድ ቤቶች የፍርድ ሂደትና የሚወስደው ጊዜ- በአማራና በሲዳማ ክልሎች የፍርድ ቤት ጉዳዮች በምን ያህል ቀናት ውስጥ እንደሚቋጩ የሚያመለክት የተለየ መረጃ የለም። ሆኖም፣ በባለሙያዎች በተገመገሙ የምርምር ምንጮች[1] የተመለከቱ ግኝቶች እንደሚያሳዩት፣ በልጅ አሳዳጊነትና በቀለብ ጉዳዮች የሚሰጡ ውሳኔዎች ተገማች ሊሆኑ አልቻሉም፤ እንዲሁም ውሳኔዎችን በተገቢና በውጤታማ ሁኔታ ለማስፈጸምም የተሻለ እንቅፋቶች እንዳሉ ያመለክታሉ። እነዚህ እንቅፋቶች በተለይም ከሥነ-ሥርዓት አፈጻጸም አለመመጣጠን፣ ከተቋማዊ ድክመቶች እና የዳኝነት ውሳኔ አሰጣጥን በግልጽ የሚመሩ በቂ መምሪያዎች አለመኖር ጋር የተያያዙ ናቸው።

መደበኛ ያልሆኑ የፍትህ ሥርዓቶች፡- አብዛኛዎቹ ኢትዮጵያውያን የቤተሰብ ጉዳዮቻቸውን ለመፍታት ባህላዊና ልማዳዊ የአለመግባባት አፈታት ዘዴዎችን ይጠቀማሉ። በአገር አቀፍ ደረጃ፣ ከቤተሰብ ጉዳዮች ውስጥ 54 በመቶ ያህሉ ለአካባቢ ሽማግሌዎች ቀርበው መፍትሄ እንደሚያገኙ መረጃዎች ያመለክታሉ።[2] ይህ የባህላዊ የአፈታት ሥርዓት ምርጫ በገጠር አካባቢዎች ይበልጥ የተስፋፋ ሲሆን፣ በገጠር አካባቢ የሚገኙ የመንደር ሽማግሌዎች አጠቃቀም በከተሞች ከሚታየው አጠቃቀም በእጥፍ የሚጠጋ ነው፤ በገጠር 51 በመቶ ሲሆን፣ በከተማ አካባቢዎች 26 በመቶ ነው።[3] እነዚህ መደበኛ ያልሆኑ የፍትህ አፈታት ሥርዓቶች በተለይ የተከራካሪ ወገኖችን ወደ እርቅ በማምጣት እና ግጭትን በሰላማዊ መንገድ በመፍታት የማኅበረሰብ በሰላምና በጋራ መኖር ስምምነትን መመለስ ላይ አፅንዖት ይሰጣሉ።

የቤተሰብ ግጭትን በአግባቡ መፍታት አስፈላጊነት

የቤተሰብ ግጭትን በውጤታማና መፍታት ወሳኝ የሚሆንባቸው በርካታ ምክንያቶች አሉ፡-

ተጋላጭ የሆኑ ሰዎችን መጠበቅ፡- የባል/ሚስትንና የልጆችን ሕጋዊ ጥበቃና የገንዘብ ዋስትና ለማረጋገጥ ይረዳል። በተለይም ግልጽና ተፈጻሚ የሆኑ የልጆች አሳዳጊነትና የቀለብ ድጋፍ ዝግጅቶች ለልጆች ደኅንነትና የተሟላ እድገት ወሳኝ ናቸው።

ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ መረጋጋት፡- ያልተፈቱ የቤተሰብ ግጭቶች ወደ ማኅበራዊና ኢኮኖሚያዊ አለመረጋጋት ሊያመሩ ይችላሉ። ባህላዊና ልማዳዊ የፍትህ አፈታት ሥርዓቶች በተሃድሶ ፍትሕ (restorative justice)፣ በእርቅና በግንኙነት መልሶ መገንባት ላይ የሚሰጡት አፅንዖት የማኅበረሰብ ትስስርንና አንድነትን ለመጠበቅ ያግዛሉ።

ሕገ መንግሥታዊ መብቶችን ማስከበር፡- የቤተሰብ ግጭትን በአግባቡ መፍታት በጋብቻ ወቅትና ከጋብቻ በኋላ ለሴቶች የተረጋገጡትን የእኩልነት መብቶች የሚያረጋግጠውን ሕገ መንግሥታዊ ዋስትና በተግባር ለማስከበር ቀዳሚው የፍትህ አፈታት ዘዴ ነው።

የቤተሰብ ግጭትን ስለመፍታት

በኢትዮጵያ ውስጥ በአማካይ የተሻለ ቁጥር ያላቸው ሰዎች ከቤተሰብ ጋር የተያያዙ ከባድ የሕግ ችግሮች ያጋጥሟቸዋል። እነዚህም እንደ ፍቺ፣ መለያየት፣ የልጆች አሳዳጊነት፣ የአስተዳደር ድጋፍ (አልሞኒ) እና የቤተሰብ ግንኙነትንና የቤተሰብ አባላትን የጋራ ኑሮ የሚነኩ ሌሎች ግጭቶችን ያካትታሉ። የቤተሰብ ጉዳዮች ከቤት ውስጥ ጥቃት ጋር በመሆን በብዛት ከሚዘገቡ የሕግ ችግሮች መካከል ይገኛሉ። ከከባድ የሕግ ችግሮች ውስጥ የቤተሰብ ጉዳዮች ወደ 11 በመቶ ያህል፣ የቤት ውስጥ ጥቃት ደግሞ ወደ 6 በመቶ ያህል ድርሻ ይይዛሉ።[4] እነዚህ የሕግ ችግሮች ከወንዶች ይልቅ በሴቶች ዘንድ በተደጋጋሚ እንደሚዘገቡ ወይም ሪፖርት እንደሚደረጉ መረጃዎች ያመለክታሉ። ሆኖም፣ ሰዎች እነዚህን የቤተሰብ ጉዳዮች በወቅቱና በፍትሐዊ ሁኔታ ለመፍታት ብዙ ጊዜ ችግር ያጋጥማቸዋል። ብዙ ጉዳዮች ተፈትተው ሳይጠናቀቁ የሚቀሩትም ተከራካሪ ወገኖች ሌላኛው ወገን እርምጃ እስኪወስድ በመጠበቃቸው ወይም መደበኛውን የፍትህ ሥርዓት ውስብስብና ወጪ የሚያስከትል ሆኖ በመገኘቱ ነው። በቁጥር እጅግ የበዙ ሰዎች የቤተሰብ ግጭትን ለመፍታት ገለልተኛ የሆኑ ሦስተኛ ወገኖችን ማሳተፍን ይመርጣሉ። በተለይም የአካባቢ ሽማግሌዎችን የመሳሰሉ ባህላዊ የማኅበረሰብ ተወካዮች ከቤተሰብ አባላትና ከጎረቤቶች የመሳሰሉ ሌሎች መደበኛ ያልሆኑ የድጋፍና የአለመግባባት አፈታት አጋዦች ጋር በተደጋጋሚ ይሳተፋሉ። እርምጃ ከሚወሰድባቸው የቤተሰብ ጉዳዮችና የቤት ውስጥ ጥቃት ጉዳዮች መካከል፣ ከግማሽ በላይ የሚሆኑት መደበኛ ላልሆኑ የግጭት አፈታት ሥርዓቶች የሚቀርቡ ሲሆን፣ የመንደር ሽማግሌዎች በሽምግልና ሂደት እና በስምምነት ማመቻቸት ረገድ ወሳኝ ሚና ይጫወታሉ። በብዙ ሁኔታዎች፣ እነዚህ መደበኛ ያልሆኑ የግጭት አፈታት ሂደቶች እርቅን በማስፈን፣ የተበላሹ የቤተሰብና የማኅበራዊ ግንኙነቶችን መልሶ በመገንባት እና የማኅበረሰብ ሰላምና መግባባትን በማጠናከር ላይ ትኩረት ያደርጋሉ። በተለይም መደበኛ የፍትህ ተቋማት በተገደበ ሁኔታ በሚገኙባቸው የገጠር አካባቢዎች፣ እነዚህ የግጭት አፈታት ሥርዓቶች ከመደበኛው የፍርድ ቤት ሂደት ይልቅ ተደራሽ፣ ቀልጣፋ እና ውጤታማ እንደሆኑ በተሳታፊዎች ዘንድ በስፋት ይታመናሉ።

[1] Afesha, N. (2017). Legal and Practical Aspects of Child Custody, Visitation Rights and Obligation to Supply Maintenance in Ethiopia. Mizan Law Review, 11(2), 27–55.

[2,3,4] HiiL, Justice Needs & Satisfaction survey Ethiopia (2020)

ዳራ እና አውድ

በዚህ መምሪያ ውስጥ የተገለጹት የጣልቃ ገብነት አቅጣጫዎች በከፊል የተቀረጹት በሁለት አስፈላጊ የውይይት እና የጥናት መስኮች ዳራ ላይ ነው። እነዚህም፡- ባህላዊ የፍትህ ሥርዓቶችን ከመደበኛ የፍትህ ሥርዓት ጋር ማገናኘት እና የሴቶችና የተጋላጭ ቡድኖች አቋምና ሁኔታ ናቸው።

እነዚህ የጣልቃ ገብነት እርምጃዎች የቤተሰብ ክርክሩን በሚመለከተው ጉዳይ ላይ የሚሠራው ባለሙያ ወይም የፍትህ አካል በሚኖረው ሥልጣን እና በሚያስተናግደው የፍትህ ሥርዓት መሠረት፣ በባህላዊም ሆነ በመደበኛ የፍትህ ሥርዓት ውስጥ ተፈጻሚ ሊሆኑ ይችላሉ። እርምጃዎች ከተዛማጅ የሥነ-ጽሑፍ እና የጥናት ማስረጃዎች ጋር በማነፃፀር የተገመገሙ ሲሆን፣ በውጤታማነታቸው ላይም በመመስረት ደረጃ ተሰጥቷቸዋል።

ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎችን ማጠናከር

ባህላዊና መደበኛ ያልሆኑ የፍትህ ሥርዓቶችን ከመደበኛ የፍትህ ሥርዓቶች ጋር ለማገናኘት የሚደረገው ጥረት በዓለም አቀፍ ደረጃ እየተስፋፋ የሚገኝ አዝማሚያ ሲሆን፣ አዝማሚያው በኢትዮጵያም ይስተዋላል። ለሰዎች ፍላጎትና መብት ቅድሚያ የሚሰጥ የፍትህ ሥርዓትን ለማረጋገጥ፣ ሰዎችን ያማከለ ፍትሕን የሚያስችል የአስተዳደርና የተቋማዊ መሠረተ ልማት የመዘርጋት ጉዳይ በዓለም አቀፍ ደረጃ የተሻለ ፍላጎት እየታየበት ነው። ቀልጣፋ፣ የተቀናጀ፣ ዘላቂ፣ ችግርን መቋቋም የሚችል እና ተጠቃሚውን ያማከለ የፍትህ ተደራሽነት እንዲኖር የሚያስችሉ አስፈላጊ የሕግና የፖሊሲ ማዕቀፎችን ማዘጋጀትና ተግባራዊ ማድረግ ይህንን ዓላማ ለማሳካት ከሚወሰዱ አቅጣጫዎች አንዱ ነው። ሰዎችን ያማከለ ፍትሕ ለማረጋገጥ የተቀላጠፈና ያልተቋረጠ የፍትህ ተደራሽነት መንገዶችን በመፍጠር ላይ በሚደረገው በዚህ ጥረት፣ ባህላዊና መደበኛ ያልሆኑ የፍትህ ሥርዓቶች አስቀድመው ያሉ ሰዎችን ያማከሉ የፍትህ መፍትሔዎችን ለመጠቀም፣ ከእነዚህም ልምድ ለመቅሰም እና ለማሻሻል ጠቃሚ ዕድል ይፈጥራሉ።

በኢትዮጵያ፣ የፍትህ ተደራሽነት መንገዶችን ይበልጥ ሰዎችን ያማከሉ ለማድረግ የተሻለ ተስፋ የሚሰጠው የባህላዊ የፍትህ ሥርዓት ነው። በባህላዊና በመደበኛ የፍትህ አሰጣጥ ዘዴዎች መካከል ድልድይ መፍጠር፣ ከሌሎች ጥቅሞች በተጨማሪ፣ በማኅበረሰብ ደረጃ የፍትህ መዳረሻን በስፋት ለማሻሻል ይችላል። በኢትዮጵያ የሕግ ብዝሃነት መኖሩ የማይካድ ቢሆንም፣ አብዛኛው የፍትህ አሰጣጥ የሚከናወነው ግን በማኅበረሰብ ደረጃ ነው። በመደበኛ የፍትህና ባህላዊ የፍትህ ሥርዓት መካከል አንዳንድ ጊዜ የሥልጣን ወሰን ፉክክር ቢኖርም፣ እነዚህ ሁለት ሥርዓቶች የበለጠ ተቀናጅተውና ተሰላስለው እንዲሠሩ ማድረግ ያለውን አስፈላጊነት ይበልጥ የጎላ ያደርገዋል። የኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት በአንቀጽ 39(2) እና በአንቀጽ 91(1) የአገሪቱን ብሄሮች፣ ብሄረሰቦችና ሕዝቦች ባህሎች ለማሳደግ በሰፊው መሠረታዊ ድንጋጌዎችን የያዘ በመሆኑ ባህላዊ ፍትህ አስቀድሞውኑ ጠቅለል ያለ እውቅና ተሰጥቶታል ለማለት ያስችላል። በተጨማሪም፣ አንቀጽ 34(5) የግልና የቤተሰብ ጉዳዮችን የሚመለከቱ ግጭቶች በባህላዊ ሕጎች መሠረት እንዲዳኙ በተለየና ቀጥተኛ መንገድ ይደነግጋል፤ ሆኖም ይህ የሚፈጸመው የግጭቱ ተዋናዮች ፈቃደኛ ሲሆኑ ነው። ስለሆነም፣ ይህንን መሠረት በማስፋት በተለይ በቤተሰብ ግጭቶች ላይ የባህላዊና የመደበኛ ሕግ ሥርዓቶችን በተገቢው መንገድ ማጣመርና ማቀናጀት፣ የሕግ ድብልቅነት (legal hybridity) ያለውን አቅም በተግባር ለማሳካት ቀጣይ እርምጃ ሊሆን ይችላል።

የባህላዊ የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓት በተደጋጋሚ ጥቅም ላይ የሚውል ብቻ ሳይሆን፣ በአጠቃላይ ሕዝቡ ተደራሽና ውጤታማ እንደሆነም ይገነዘበዋል። ዋነኛው ተግዳሮት ግን የባህላዊ የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓት የተሻለ ጥራት ያላቸውን የፍትሕ ውጤቶች በተወሰነ ደረጃ ወጥነት ባለው አሠራር እንዲያስገኝ፣ እንዲሁም ፍትሐዊና አድልዎ የሌለባቸው ውጤቶችን እንዲያረጋግጥ ማድረግ ነው። የባህላዊ ፍርድ ቤቶች ከሰዎች – ተኮር የፍትሕ አሰጣጥ መርሆዎች አንዳንዶቹን በማክበር የሚሠሩ ቢሆንም፣ የሚሰጧቸው ውሳኔዎችና የሚከተሉት አሠራሮች በዳኝነት አካላት የተሟላና ጥንቃቄ ያለው የሕግ ምርመራና ቁጥጥር እንዲደረግባቸው ያስፈልጋል። የባህላዊ የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓት ከሰብዓዊ መብቶች ጋር መጣጣምን ማረጋገጥ፣ የባህላዊ መሪዎችና የመንደር ሽማግሌዎች ፖለቲካዊ ተጽዕኖ ሥር መውደቅ እና በዚህም ምክንያት ወገንተኝነት ሊከሰት መቻሉ፣ የሐሰተኛ ክሶች መቅረብ፣ እንዲሁም ሃይማኖትን ከባህል ጋር መደባለቅ ከሚገጥሙ ተግዳሮቶች መካከል ናቸው። በተጨማሪም፣ ሴቶችና ሌሎች ተጋላጭ ቡድኖች በባህላዊ የሕግ አሠራሮች ምክንያት ብዙውን ጊዜ የተገለሉ ሆነው ይገኛሉ። ለምሳሌ፣ የአካባቢ ሽማግሌዎች በባህላዊ እምነቶችና አሠራሮች ተጽዕኖ ሊደርስባቸው ስለሚችል፣ በቤተሰብ ጉዳዮች የሴቶች መብት በተግባር እንዳይከበር ወይም ውጤታማነቱ እንዲገደብ ሊያደርግ ይችላል። ስለሆነም፣ የቤተሰብ ነክ ግጭቶች በፍትሐዊና ቀልጣፋ ሁኔታ እንዲፈቱ፣ ብሎም የባህላዊ ፍርድ ቤቶችን አጠቃቀምና ሽፋን ለማስፋት በሚታሰብበት ጊዜ፣ እነዚህን

ተግዳሮቶች በተገቢው መልኩ መፍታት እና ውጤታማ የአስተዳደርና የቁጥጥር ስልቶችን ተግባራዊ ማድረግ ወሳኝ ነው።

መምሪያው በዚህ ዘርፍ መሻሻልን ለማምጣት ሊያገለግሉ ከሚችሉ ዘዴዎች አንዱ ነው። መምሪያው በቀጣይነት ሲሻሻልና ሲዘምን፣ ከምርጥ ተሞክሮዎች የሚገኙ ትምህርቶችን ከግምት ውስጥ ማስገባት ይገባል። በኢትዮጵያ የመንደር ሽማግሌዎች የሚሰጡት የፍትሕ አሰጣጥ በአጠቃላይ የማኅበረሰቡን እሴቶች በማጉላት፣ የተጎዱ ማኅበራዊ ግንኙነቶችን በመጠገን፣ በመግባባት ላይ የተመሠረተ ስምምነት በማምጣት፣ እንዲሁም የማኅበረሰብ ሰላምና ስምምነትን ወደነበረበት በመመለስ የሚታወቅ ነው። ስለሆነም፣ ከዚህ የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓት ብዙ ትምህርት ሊገኝ ይችላል፤ ይህም በዚህ ሰነድ የወደፊት እትሞች ላይ ለሚደረጉ ማሻሻያዎችና ለሚካተቱ ይዘቶች ጠቃሚ ግብዓት ይሆናል።

ምክረ ሃሳቦች

1	በሞዴል ሕግ ወይም በብሔራዊ የሕግ ማዕቀፍ አማካኝነት ለባህላዊ ፍርድ ቤቶች ሕጋዊ ዕውቅና መስጠት አዳዲስ የባህላዊ ፍርድ ቤቶች እንዲቋቋሙ ለማስቻል እና የቤተሰብ ግጭቶችን የመፍታት አቅምን ለማሳደግ ይረዳል። በዚህ ረገድ፣ በኦሮሚያ ክልል የተተገበሩ የባህላዊ ክርክር አፈታት ዘዴዎች ለሌሎች የአገሪቱ ክልሎች እንደ ምርጥ ተሞክሮ ሊወሰዱ ይችላሉ።
2	በኢትዮጵያ የቤተሰብ ግጭቶችን በውጤታማ ሁኔታ ለመምራትና በወቅቱ ፍትሐዊ ውሳኔ ለመስጠት፣ በባህላዊና በመደበኛ የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓቶች መካከል ያለው ትስስርና የሥልጣን ግንኙነት በሕግ ሥርዓቱ ውስጥ በግልጽ ሁኔታ እንዲታሰብበትና እንዲደነገግለት ይመከራል።
3	ፍርድ ቤቶች በማኅበረሰብ ደረጃ ለተደራጁ የግጭት አፈታት ሂደቶች የሕግ መፍትሔ ሊሰጡ ይችላሉ። በዚህ መንገድ መደበኛው የፍትሕ ሥርዓት የባህላዊ የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓት አዎንታዊ ውጤቶች እንዲጠበቁና እንዲጠናከሩ የሕግ ዋስትና ሊሰጥ ይችላል።
4	ፍርድ ቤቶች የተሻለ የሕግና የፍሬ ነገር ውስብስብነት የሚያቀርቡ ጉዳዮች ላይ ትኩረት ሊያደርጉ ይችላሉ። በመደበኛና በመደበኛ ያልሆኑ የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓቶች መካከል ይህን ልዩነት መፍጠር የሂደት፣ የአደረጃጀትና የሕግ ማዕቀፍ ጉዳዮችን በጥንቃቄ ማጤንን ይጠይቃል። ይህንን የአሠራር ሥርዓት በሚዘረጋበት ወቅት የሕዝቡ ፍላጎትና የሚጠብቀው ውጤት በቀዳሚነት ሊታሰብበት ይገባል።

ሴቶች እና ሌሎች ተጋላጭ ቡድኖች

ይህ መምሪያ ከቤተሰብ ግጭቶች ጋር የሚጋጥሟቸው ሰዎች ሊያገኙት የሚገባ ተፈላጊ ውጤት እንዲረጋገጥ ያለሙ ናቸው። በዚህ አውድ ውስጥ፣ የፍትሕ አሰጣጥ ሂደቶች በእውነተኛ ሁኔታ ሰው - ተኮር እንዲሆኑ ለማስቻል ምርጥ ተሞክሮዎችና ሌሎች ምክረ ሃሳቦች ሁሉንም አካላት አካታች መሆን ይገባቸዋል። ተደራሽነትና ውጤታማነት በጣልቃ ገብነት እርምጃዎች መካከል እርስ በርስ የሚጣሉ ወይም አንዱ ሲሻሻል ሌላው መቀነስ የሚኖርበት ጉዳይ መሆን የለባቸውም (ማለትም፣ አንድ የፍትሕ አሰጣጥ ሂደት ለአንዳንድ ሰዎች ውጤታማ ሆኖ ለሌሎች ደግሞ ውጤታማነቱ የሚቀንስ መሆን የለበትም)። ይህንን መርህ በመከተል፣ ይህ ክፍል በተለይ ለሴቶችና ለሌሎች ተጋላጭ ቡድኖች የሚደረገውን ትኩረት ያጎላል።

የፌደራል ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት የጾታ እኩልነት እውቅናን ይሰጣል፤ ሴቶችም በቤተሰብ ጉዳዮች ላይ፣ ከጋብቻ፣ ፍቺ፣ የልጅ ሞግዚትነት እና ውርስ ጋር የተያያዙ ጉዳዮች ጨምሮ፣ ከወንዶች ጋር እኩል መብቶች እንዳሏቸው ይደነግጋል። ይሁን እንጂ፣ ሴቶችና ሌሎች ተጋላጭ ቡድኖች በብዙ ሁኔታዎች በባህላዊ አሠራሮችና በተለመዱ የባህል አካሄዶች ምክንያት አሁንም በአንጻራዊነት የተጎዳ ወይም የተዳከመ አቋም ውስጥ ይገኛሉ።

ሕገ መንግሥቱ በሴቶች ላይ አድልዎ የሚፈጽሙ ሕጎችንና የባህል አሠራሮችን በግልጽ ሁኔታ የሚከለክል ቢሆንም፣ አንዳንድ የባህላዊ የፍትሕ አሰጣጥ አሠራሮች ከባድና ኢ-ፍትሐዊ ውጤቶችን ሊያስከትሉ ይችላሉ። መረጃዎች እንደሚያሳዩት፣ ሴቶች የሕግ ችግሮቻቸውን ለመፍታት ከሌሎች ጋር ሲነፃፀሩ የቤተሰብ አባላትን፣ በተለይም ወንድ የቤተሰብ አባላትን፣ በየተሻለ መጠን የማሳተፍ ዕድላቸው ከፍ ያለ ነው። 35% ያህሉ ሴቶች ከግጭቶች ጋር በተያያዙ መረጃና ምክር ለማግኘት ፊታቸውን ወደ ቤተሰብ አባላት እንደሚያዞሩ መረጃዎች ያመለክታሉ። እነዚህ የቤተሰብና የማኅበራዊ ግንኙነት መረቦች ለሴቶች መምሪያና ምክር ከመስጠት ባሻገር፣ ማኅበራዊ ድጋፍና ብርታትን ይሰጣሉ።

የፍትሕ ተደራሽነትን ለማስፋት በሚደረግ ማንኛውም ጥረት ውስጥ አድልዎ ያለበትና እኩልነትን የማያረጋግጥ የግጭት አፈታት አሠራር እንደ መደበኛ አሠራር ሊቀመጥ አይገባም። ይልቁንም፣ ይህ ሰነድ ተጋላጭ ቡድኖች የሚጠቀሙባቸው የግጭት አፈታት ሥርዓቶች ውስጥ የበለጠ ንቁና ውጤታማ ተሳትፎ እንዲኖራቸው ይመክራል። መደበኛ ያልሆኑ ሰው - ተኮር የፍትሕ አሰጣጥ ሥርዓቶች ሴቶች በመንደር ሽማግሌዎች ፊት ቀርበው ጉዳያቸውን በነፃነት እንዲያቀርቡ እና በግጭት አፈታቱ ሂደት በትርጉም ያለው ሁኔታ እንዲሳተፉ ማስቻል ይገባቸዋል። በአካባቢ ደረጃ አድልዎ ያለበት ውሳኔ ሊያጋጥማቸው በሚችሉና በየተሻለ ወጪ ምክንያት በመደበኛ ፍርድ ቤቶች የሕግ መፍትሔ ማግኘት በማይችሉ ሴቶች ላይ የፍትሕ አሰጣጥ የሚያሳድረውን ተጽዕኖ በሚገመገምበት ወቅት የተደራሽነት ጉዳይም ከግምት ውስጥ መግባት ይኖርበታል።

ምክረ ሃሳቦች

1	ከፍ ያለ ሀብትና ትኩረት የሚያስፈልጋቸውን ከባድ የቤተሰብ ግጭቶች ለመለየትና ቅድሚያ ለመስጠት የሚያስችሉ ሥርዓቶች ሊዘረጉ ይገባል። ይህም በሚደረግበት ወቅት እንደ ሴቶች፣ ልጆች፣ የማንበብና የመጻፍ ክህሎት የሌላቸው ሰዎች፣ ዝቅተኛ ገቢ ያላቸው ሰዎች፣ የሃይማኖትና የብሔር አናሳ ቡድኖች እና የአገር ውስጥ ተፈናቃዮች ለመሳሰሉ ተጋላጭ ቡድኖችን ፍላጎት በተለይ ሁኔታ ግምት ውስጥ ማስገባት ይገባል።
2	ሴቶችን፣ ወጣቶችንና ተጋላጭ ቡድኖችን የፍሬ ነገር ማጣራትና ማረጋገጥ ሂደት ውስጥ በንቃት ማሳተፍና በግጭት አፈታት ሂደት ውስጥ ተገቢ ሚና እንዲኖራቸው ማድረግ ይገባል። በተጨማሪም፣ የሽምግልና አስታራቂዎችን አቅም በመገንባት፣ እንዲሁም ለሽምግልና ሂደቱ ድጋፍ፣ ክትትልና ተጠያቂነት የሚያረጋግጡ ሥርዓቶችን በተቋማዊ መልኩ በማደራጀት፣ የሴቶች ጉዳይ ቢሮዎችንና የፍትሕ ቢሮዎችን ማሳተፍ ይገባል።
3	ተጋላጭ ቡድኖች የፍትሕ መዳረሻ እንዲያገኙ ነፃ የሕግ ድጋፍ አቅርቦትን ማሻሻልና እንዲህ ያሉ የሕግ ድጋፍ አገልግሎቶችን የሚሰጡ ተቋማትን ቁጥርና የአገልግሎት ወሰን ማስፋት ይገባል።

በአንዳንድ የአገሪቱ ክፍሎች፣ በቤተሰብ ግጭት አፈታት ሂደት ውስጥ የሴቶችና የወጣቶች ቡድኖች ግልጽ የሆነ ሚና አላቸው። በዚህ ረገድ ከሚጠቀሱ ምርጥ ተሞክሮዎች አንዱ በአማራ ክልል የሚገኘው የአውራምባ ማኅበረሰብ ተሞክሮ ነው። በዚህ ማኅበረሰብ የአካታችነት መርህ በየተሻለ ደረጃ ይተገበራል። ሴቶችም በቤተሰብ ግጭት አፈታት ሂደት የፍሬ ነገር ማጣራትና ማረጋገጥን ጨምሮ፣ በሌሎች የሥነ-ሥርዓት ሂደቶች ላይ በንቃት ይሳተፋሉ።

1 ቀለብ

የቀለብ ድጋፍ ግዴታ የልጆችንና ሌሎች በቤተሰብ ጥገኛ የሆኑ አባላትን ክብር፣ ደህንነትና እድገት ለመጠበቅ ያገለግላል። የቀለብ ድጋፍ ገንዘብ ወይም ምግብ ብቻን ሳይሆን፤ መጠለያ፣ ልብስ፣ የጤና አጠባበቅና ትምህርት የመሳሰሉ መሠረታዊ የኑሮ አስፈላጊ ፍላጎቶችንም ያካትታል።

በኢትዮጵያ፣ የቀለብ ድጋፍ የመስጠት ግዴታ በሕግ ድንጋጌዎች የተመሠረተ ሲሆን፣ በቤተሰብ አባላት መካከል በሚደረግ የግል ስምምነት ላይም የተመረኮዘ አይደለም። አስፈላጊውን የቀለብ ድጋፍ አለመስጠትም በሥራ ላይ ባለው ሕግ መሠረት የወንጀል ተጠያቂነትን ሊያስከትል የሚችል ድርጊት ነው። የፌዴራል ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት እያንዳንዱ ልጅ በወላጆቹ ወይም በሕጋዊ ሞግዚቶቹ እንክብካቤ የማግኘት መብት እንዳለው እውቅና ይሰጣል። በተጨማሪም፣ ዓለም አቀፋዊና ክልላዊ የሰብዓዊ መብት ሰነዶች ወላጆች ለልጆቻቸው ጤናማ እድገትና ዕድገት አስፈላጊውን ድጋፍ የመስጠት ኃላፊነት እንዳለባቸው ያረጋግጣሉ። የኢትዮጵያ ሕግም ተገቢ ምክንያት ሳይኖር የቀለብ ድጋፍ አለመስጠትን በሕግ የሚያስቀጣ ግዴታ አለመፈጸም እንደሆነ እውቅና ሰጥቷል።

> *" ወላጆች በትዳር ውስጥ ቢሆኑ፣ ተለያይተው ቢኖሩ ወይም ፍቺን ፈፅመውም ቢሆንም፣ ለልጆቻቸው የቀለብ ድጋፍ የመስጠት ኃላፊነታቸው ይቀጥላል። "*

በ1992ዓ.ም የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ በኢትዮጵያ የቀለብ ድጋፍን የሚመለከቱ ጉዳዮችን የሚመራው ዋነኛ የሕግ ማዕቀፍ ነው። ሕጉ የቀለብ ድጋፍ የሚሰጠው በተገቢና ክብርን በጠበቀ መንገድ እንዲሆን፣ እንዲሁም የቤተሰቡን ማኅበራዊ ሁኔታና የአካባቢውን ባህላዊ አሠራር ግምት ውስጥ በማስገባት እንዲወሰን ይጠይቃል። ስለሆነም፣ ወላጆች በትዳር ውስጥ ቢሆኑ፣ ተለያይተው ቢኖሩ ወይም ፍቺን ፈፅመውም ቢሆንም፣ ለልጆቻቸው የቀለብ ድጋፍ የመስጠት ኃላፊነታቸው ይቀጥላል። ዳኞች እና ባህላዊ ወይም መደበኛ ያልሆኑ የግጭት አፈታት አካላት የቀለብ ድጋፍን በሚመለከቱ ግጭቶች ላይ ውሳኔ ሲሰጡ፣ የልጁን ፍላጎትና የቤተሰቡን የኢኮኖሚ አቅም በጋራ ግምት ውስጥ ሊያስገቡ ይገባል። ይህም የቀለብ ድጋፉ ፍትሐዊ፣ በተግባር ሊፈጸም የሚችል እና ከአካባቢው የኑሮ ሁኔታ ጋር የሚጣጣም እንዲሆን ያስችላል።

1.1 የራስን አቅም በማጠናከር በራስ መተዳደርን መደገፍ (EBP)

ለልጆች የቀለብ ድጋፍ በቂ የሆነ አስተዋፅኦ ማድረግ የማይችል ባል ወይም ሚስት በኢኮኖሚ በራሱ እንዲተዳደር ማስቻል ግጭትን ለመቀነስና የልጆችንም ሆነ የወላጆችን ደህንነት ለማሻሻል የሚያስችል ተግባራዊና ውጤታማ ዘዴ ነው። ጥናቶች እንደሚያሳዩት፣ አንድ ባል ወይም ሚስት ክህሎት፣ ሙያዊ ሥልጠና፣ ትምህርት ወይም የገቢ ማስገኛ ዕድል እንዲያገኝ የሚያግዝ ጊዜያዊ ድጋፍ የረጅም ጊዜ ጥገኝነትን ከመፍጠር ይልቅ ብዙውን ጊዜ የበለጠ ውጤታማ ነው። እንዲህ ዓይነቱ ድጋፍ ተለያይተው የሚኖሩ ወላጆች ከአዲሱ የኑሮ ሁኔታ ጋር እንዲላመዱ ከማገዙም በላይ የልጆቻቸውን መሠረታዊ ፍላጎቶች ማሟላትን እንዲቀጥሉ ያስችላቸዋል። ይህ ድጋፍ ጊዜያዊ የገንዘብ ድጋፍ፣ የሙያ መምሪያና ምክር፣ የንግድ ድጋፍ፣ የምክር አገልግሎት ወይም የትምህርትና የሥልጠና ዕድሎችን ማግኘትን ሊያካትት ይችላል። ይህም በተለይ አንደኛው ባል ወይም ሚስት በትዳር ወቅት ልጆችን ለመንከባከብ ወይም የቤተሰብን ቤት ለማስተዳደር ሲል ሥራውን ወይም የኢኮኖሚ ዕድሎቹን ትቶ በነበረበት ሁኔታ በተለይ አስፈላጊ ነው። ይህ ድጋፍ በሌላኛው ባል ወይም ሚስት፣ በቤተሰብ አባላት፣ በዘመዶች፣ በማኅበረሰብ ተቋማት፣ በፋይናንስ ተቋማት፣ በአማካሪዎች ወይም በሌሎች ተዋናዮች ሊሰጥ ይችላል። አንድ ወላጅ በኢኮኖሚ ራሱን ችሎ እንዲተዳደር ማገዝ የቀለብ ድጋፍ ግዴታን በተግባር የመፈጸም አቅምን ሊያሻሽል፣ በባልና በሚስት መካከል የሚፈጠርን ቅሬታና ቂም ሊቀንስ እና ለልጆች የበለጠ የተረጋጋ የኑሮ ሁኔታን ሊፈጥር ይችላል።

ተዘማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

ጊዜያዊ የቀለብ ድጋፍ ትዕዛዞች （አማራ）

ጊዜያዊ የቀለብ ድጋፍ ትዕዛዞችን በጉዳዩ በመጀመሪያ ደረጃ መስጠት አፋጣኝ የገንዘብ ድጋፍ እንዲገኝ በማድረግ ችግርና እጥረትን ለመቀነስ ይረዳል። ይህም ድጋፍ ተቀባዩ ባል ወይም ሚስት የኢኮኖሚ አቅሙን በማጠናከር ወደ በራስ መተዳደርና የኢኮኖሚ ነፃነት ለመድረስ እየሰራ ባለበት ወቅት የሚያጋጥመውን እጥረት ለማቃለል ያግዛል።

ልዩ ድጋፍ ለሚያስፈልጋቸው ልጆች （አዲስ አበባ）

ይህ ተሞክሮ የቤተሰቡንና የልጆቹን ደህንነት ማሻሻል ላይ ያተኩራል። የልዩ ድጋፍ ፍላጎት ላላቸው ልጆች ለሕክምናና ተያያዥ ለሆኑ ወጪዎች ተጨማሪ ድጋፍ እንዲደረግ ለማድረግ፣ እንዲሁም የልጁ መሠረታዊ ፍላጎቶች በበቂ ሁኔታ እንዲሟሉ ለማረጋገጥ ወሳኝ ነው። ይህም የቀለብ ድጋፍ የጤና አጠባበቅንና ትምህርትን ጨምሮ ሌሎች አስፈላጊ የኑሮ ፍላጎቶችን ስለሚያካትት ነው።

የሁለቱንም ወገኖች አቤቱታ በሚገባ ማድመጥ （ሲዳማ）

ዳኞች የቀለብ ድጋፍን በሚመለከቱ ጉዳዮች ላይ ውሳኔ ከመስጠታቸው በፊት የሁለቱንም ወገኖች አቤቱታ በጥንቃቄ ማድመጥና የቤተሰቡን አጠቃላይ የኢኮኖሚና የቤተሰብ ሁኔታ በሚገባ መረዳት አስፈላጊ መሆኑ ላይ አጽንዖት ሰጥተዋል። ይህም ውሳኔ ሰጪዎች ከቤተሰቡ ትክክለኛ ሁኔታ ጋር የሚጣጣሙ፣ በተግባር ሊፈጸሙ የሚችሉና በተዋዋዮቹ ተቀባይነት ሊያገኙ የሚችሉ መፍትሔዎችን ለማስገኘት ያግዛል። አንዳንድ ዳኞች ባልና ሚስት በመንደር ሽማግሌዎች፣ በአስታራቂዎች ወይም በረዳት ዳኞች እገዛ የቀለብ ድጋፍ ጉዳያቸውን በመወያየትና በመግባባት ራሳቸው እንዲወስኑ ያበረታታሉ። በባልና ሚስቱ መካከል ያሉ አለመግባባቶችን መፍታትና ውይይትን ማበረታታት ብዙውን ጊዜ የበለጠ ፍትሐዊና ዘላቂ ውጤት እንዲገኝ ያደርጋል።

1.2 ስምምነቶች

የቀለብ ድጋፍን በሚመለከት ግልጽና የተሟላ ስምምነት በጽሑፍ ማዘጋጀት አለመግባባትን ለመቀነስ፣ በተዋዋዮቹ መካከል ግልጽነትን ለመፍጠር እና ወደፊት ሊከሰቱ የሚችሉ ግጭቶችን ለመቀነስ ይረዳል። ተዋዋዮቹ በአንዱ ላይ የሚቀርቡ ጥያቄዎችን ለመቃወምና የራሳቸውን አቋም ብቻ ለማስጠበቅ ከሚያተኩሩበት ከፍጥጫና ከተቃራኒ አቀራረብ ይልቅ፣ ችግርን በመፍታት ላይ ያተኮረ አቀራረብ ወላጆች ትክክለኛ ፍላጎቶቻቸውንና ኃላፊነቶቻቸውን እንዲለዩ እና በጋራ በመወያየት ተግባራዊና ተገቢ መፍትሔዎች ላይ እንዲደርሱ ያበረታታል። በውይይት፣ በሽምግልና ወይም በሌሎች በተመራ ድርድር የሚደረሱ ስምምነቶች ብዙውን ጊዜ በሁለቱም ወገኖች በቀላሉ ተቀባይነት የሚያገኙ በመሆናቸው ተገቢውን አክብሮት የሚያገኙ ከመሆናቸውም ባሻገር በተግባር የመፈጸም ዕድላቸውም ከፍ ያለ ነው። በፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት፣ በክልል ፍርድ ቤቶች ወይም በሌሎች ተዛማጅ ተቋማት የሚዘጋጁ የቀለብ ድጋፍ መመዘኛዎች ወይም የግምገማ መምሪያዎችም ተከራካሪዎችና ውሳኔ ሰጪዎች ፍትሐዊና ምክንያታዊ የቀለብ ድጋፍ መጠን እንዲወስኑ ሊያግዙ ይችላሉ። ይሁን እንጂ፣ ወላጆች በስምምነት የተወሰነውን የድጋፍ መጠን የኃላፊነታቸው ፍጹም ገደብ እንደሆነ ሊቆጥሩት አይገባም። የልጁ ደህንነትና ጥቅም ተጨማሪ ድጋፍ እንደሚያስፈልግ በሚያሳይበት ሁኔታ ውስጥ ወላጆች በመደበኛ ስምምነቱ ከተወሰነው በላይ ተጨማሪ ድጋፍ እንዲያደርጉ ይበረታታሉ።

ተዛማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

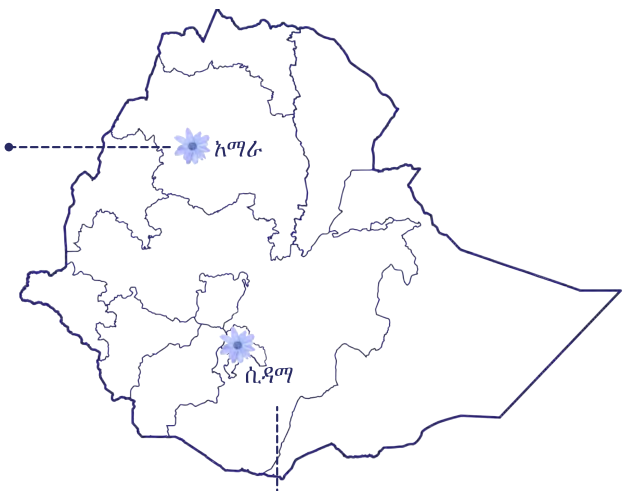

የኑሮ ዘይቤንና ማኅበረሰብን መሠረት ያደረጉ አቀራረቦች (አማራ)

ባልና ሚስት የቀለብ ድጋፍን በጋራ ስምምነት እንዲወስኑ መፍቀድ የቀለብ ድጋፉ ፍትሐዊና ተመጣጣኝ እንዲሆን ከማድረጉም በላይ፣ በረጅም ጊዜ በተግባር የመፈጸሙን ዕድል እንደሚያሻሽል ተረጋግጧል። የተዋዋዮቹን ተጨባጭ የኑሮ ዘይቤና ሁኔታ ግምት ውስጥ ያስገቡ የቀለብ ድጋፍ ስምምነቶችም ጠቃሚ ሆነው ተገኝተዋል። ለምሳሌ፣ ኑሯቸውን በግብርና ላይ ለሚመሰርቱ ቤተሰቦች፣ የቀለብ ድጋፍ በገንዘብ ብቻ ሳይሆን በዓይነት፣ ንብረት ወይም በምርት መልክ በከፊል እንዲሰጥ ማድረግ የግዴታውን አፈጻጸም ቀላል፣ ተጨባጭና ከቤተሰቡ የኑሮ ሁኔታ ጋር የሚጣጣም ያደርገዋል። እንዲሁም፣ ዕድርን ወይም ማኅበራትን ማሳተፍን የሚያካትቱ ማኅበረሰብ-ተኮር አቀራረቦች የቀለብ ድጋፍ ግዴታዎች እንዲፈጸሙ ለማበረታታትና በተዋዋዮቹ መካከል በትብብር ላይ የተመሠረቱ መፍትሔዎችን ለማስገኘት ጥቅም ላይ ውለዋል።

አለመግባባቶችን በቅድሚያ መፍታት (ሲዳማ)

አንዳንድ ዳኞች ስምምነት እንዲደረስ ከማመቻቸታቸው በፊት፣ በተዋዋዮቹ መካከል ያሉ አለመግባባቶችንና የተሳሰቱ ግምቶችን በመጀመሪያ ይፈታሉ። ይህም ጥላቻንና ግጭትን ለመቀነስ፣ በቀለብ ድጋፍ ጉዳይና በአጠቃላይ የልጁን ደህንነት በመደገፍ ረገድ ትብብርን ለማሻሻል ይረዳል። የሁለቱንም ወገኖች አቤቱታ በጥንቃቄ ማድመጥና ሰፋ ያለውን የቤተሰቡን ሁኔታ በሚገባ መረዳት፣ ሁለቱም ወገኖች ተቀባይነት ያለውና በተግባር ሊፈጸም የሚችል መሆኑን የሚያምኑበት ዘላቂ ስምምነት ላይ ለመድረስ አስፈላጊ መሆኑ ተረጋግጧል።

1.3 ውጤታማነት ያለው የማስፈጸሚያ ሥርዓት

የቀለብ ድጋፍ ትዕዛዝ በውጤታማ የማስፈጸሚያ ሥርዓት ካልተደገፈ በተግባር ያለው ጠቀሜታ ውስን ይሆናል። ፍርድ ቤቶች በልጁ ፍላጎት እና የቀለብ ድጋፍ ለመስጠት በተገደደው ሰው የገንዘብ አቅም ላይ በመመርኮዝ ተገቢውን መጠን ቢወስኑም፣ ክፍያው የሚፈፀም ካልሆነ የልጁ ደህንነት ሊረጋገጥ አይችልም። በኢትዮጵያ የቀለብ ድጋፍ አለመክፈል የተለመደ ችግር ነው። አንዳንድ የቀለብ ድጋፍ ለመስጠት ግዴታ ያለባቸው ሰዎች ገቢያቸውን መደበቅ፣ ሥራቸውን መቀየር ወይም ከኃላፊነታቸው ለማምለጥ ሲሉ ወደ ሌላ ቦታ ሊዛወሩ ይችላሉ። ስለዚህ፣ የፍትህ ባለሙያዎች የቀለብ ድጋፍ ማስፈጸምን የውሳኔው አካል እንደሆነ አድርገው ሊያዩት ይገባል። የቀለብ ትዕዛዝ በሚሰጥበት ጊዜም አስፈላጊ የማስፈጸሚያ እርምጃዎችን ማካተት ይገባል። እነዚህም፦ ከደመወዝ ክፍያ በቀጥታ መቀነስ፣ ንብረት ላይ የመያዣ ወይም የእገዳ እርምጃ መውሰድ፣ በአስሪ በኩል ክፍያ እንዲፈጸም ማድረግ፣ ተገቢ በሆነ ጊዜ የገቢ ሁኔታ መግለጫ ወይም የየጊዜው ሪፖርት እንዲቀርብ መጠየቅ ሊሆኑ ይችላሉ። እነዚህ እርምጃዎች የቀለብ ድጋፍ የግዴታ መፈጸም ያለበት መሆኑን ግልጽ ያደርጋሉ፤ ለግዴታውም ተገዢነትን ያጠናክራሉ።[5] እያንዳንዱ ወገን ልጁን ወይም ልጆቹን ለማሳደግ የመሳተፍ ግዴታ እንዳለበት ለሁለቱም ወገኖች በወቅቱ ማሳወቅ በመካከላቸው ያለውን አለመግባባት ለማጥበብም ይረዳል።

[5] The Federal Supreme Court Cassation Bench, File No. 45819, confirms that attachment of property may be used to secure maintenance payments until the child reaches majority unless a full cash guarantee is provided, and that advance deposits may be ordered where there is a risk of default.

ተዘማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

በማኅበረሰብ ላይ የተመሠረተ ማስፈጸሚያ (አማራ)

በባሕር ዳር አንዳንድ የሸሪዓ ፍርድ ቤቶች የቀለብ ክፍያዎችን በአካባቢ ማኅበራት ማለትም እንደ እድር ወይም ማህበር ባሉ መዋቅሮች በኩል የማስፈጸም ዘዴን ተጠቅመዋል። በእነዚህ መዋቅሮች ውስጥ ያለው ጠንካራ ማኅበራዊ ተጠያቂነት ምክንያት፣ የተዋዋዮች ክፍያ አለመፈጸም በማኅበረሰብ ውስጥ ተከባሪነትን የማጣት ጉዳይ ሊያስከትል የሚችል መሆኑን በመፍራት ግዴታቸውን አለመፈጸምን ይቀንሳሉ። ይህ አቀራረብ የቀለብ ድጋፍ እንዲያደርግ ግዴታ የተጣለበትን ሰው ለማግኘት ወይም የዘወትር ክፍያን ለማረጋገጥ ተግዳሮት ከሚፈጥሩ መደበኛ የማስፈጸሚያ ዘዴዎች ይልቅ በተገዳጁ ላይ የተሻለ የተገዢነት ውጤት እንዳሳየ ተመልክቷል።

የትዕዛዝ አገልግሎት (አዲስ አበባ)

የገቢ መግለጫ ትዕዛዞች እንዳይቀየሩ ወይም እንዳይዘቡ ለመከላከል ሲባል ገለልተኛ የሆነ ሶስተኛ ወገን እንዲያደርሳቸው ማዘዝ ፍርድ ቤቱ ትክክለኛ የፋይናንስ መረጃ እንዲኖረው ይረዳል። ይህም ተፈጻሚነቱ አስተማማኝ የሆነ ፍትሃዊ የገንዘብ መጠን ለመወሰን አስፈላጊ እርምጃ ሲሆን፣ የፍትህ ተዳራሽነትን ለማረጋገጥም ቁልፍ አካል ነው።

የማስተካከያ እርምጃዎች (ሲዳማ)

የቀለብ ድጋፍ ትዕዛዝ ከተሰጠ በኋላ የማስፈጸም ችግር ሲከሰት፣ ፍርድ ቤቶች የችግሩን ምክንያት ለመለየት ሁኔታውን በጥንቃቄ ይመረምራሉ፤ የድጋፉ አለመከፈልም ሆን ብሎ የተደረገ መሆን አለመሆኑን ይገመግማሉ። አንድ ወገን ያለ በቂ ምክንያት የቀለብ ድጋፍ ለመክፈል አሻፈረኝ ብሎ ከተገኘ፣ ፍርድ ቤቱ የቅጣት እርምጃዎችን ጨምሮ ውጤታማ የማስተካከያ እርምጃዎችን ሊወስድ ይችላል። እነዚህ ጠንካራ እርምጃዎች የክፍያ ግዴታን እንደገና እንዲፈጽም ያስገድዳሉ፤ የማይተባበረው ወገንም ባህሪውን እንዲያስተካክል በማበረታታት የማስፈጸም ችግሩን ለመፍታት ከማገዛቸውም ባሻገር የቀለብ ድጋፍ ግዴታ የመከበሩ ሁኔታን ያጠናክራሉ።

1.4 የቀለብ ድጋፍ ግምገማ ማዕቀፍ

የቀለብ ድጋፍ ትዕዛዞች ፍትሃዊ፣ ተጨባጭና ዘላቂ መሆናቸውን ለማረጋገጥ፣ የፍትህ ባለሙያዎች የልጁን ፍላጎት ከወላጆች የገንዘብ አቅም ጋር በሚያመዛዝን የተደራጀ የግምገማ ማዕቀፍ መጠቀም አለባቸው። ይህ ሂደት ተገቢና ተመጣጣኝ የሆነ የአስተዋጽኦ መጠን ለመወሰን የሚሰጠውን እና የሚቀበለውን ወገን በሁለት አቅጣጫ መገምገምን ያካትታል።

የቀለብ ድጋፍ ግምገማ መስፈርቶች

የፍትህ ባለሙያዎች በሚከተሉት መስፈርቶች ላይ የተመሠረተ ጥልቅ ግምገማ ማካሄድ አለባቸው፡-

የቀለብ ድጋፍ ሰጪው የትዳር አጋር፡- ሁሉንም የገቢ ምንጮች፣ የሥራ ሁኔታ መረጋጋትን፣ የራሱን መሠረታዊ የክብር የኑሮ ደረጃ ሳይጎዳ የቀለብ ድጋፍ ለመስጠት ያለውን አቅም ጨምሮ የገንዘብ አቅሙ መገምገም አለበት።

የቀለብ ድጋፍ የሚቀበለው የትዳር አጋር እና ጥገኛ የሆኑ ሰዎች፡- የቀለብ ድጋፍ መጠኑ ተገቢ የሆነ የኑሮ ደረጃን ለማረጋገጥ የሚያስፈልገውን ትክክለኛ ወጪ የሚያንፀባርቅ መሆኑን ለማረጋገጥ እንዲቻል፣ ትክክለኛው የኑሮ ወጪ፣ የልጁ ወይም የጥገኛው ሰው ልዩ የጤናና የትምህርት ፍላጎቶች፣ እንዲሁም አሁን ያለው የቤተሰብ አወቃቀር መገምገም አለበት።

ግዴታን መፈጸም አለመቻልን መፍታት

አንድ ወላጅ የቀለብ ድጋፍ ግዴታውን መፈጸም ሲያቅተው፣ የፍትህ ባለሙያዎች የቅጣት እርምጃን ከመውሰዳቸው በፊት የድጋፉ ያልተፈፀመበትን ዋነኛ ምክንያቶች መመርመር አለባቸው። ይህም እንደ ድንገተኛ የሥራ ማጣት፣ የጤና ችግር፣ ሰፊ የኢኮኖሚ ችግሮችን ጨምሮ በተጨባጭ ያሉ ተግዳሮቶችን መለየትን ያካትታል። እነዚህን ተግዳሮቶች ለመፍታት ለጊዜው የክፍያ ሁኔታን ማስተካከል፣ የድጋፍ አገልግሎቶች ሰጪዎችን ማገናኘት የመሳሰሉ መፍትሄዎችን በቅድሚያ መፈለግ ለልጁ ዘላቂ ደህንነት ከፈጣን ቅጣት የበለጠ ውጤታማ ሊሆን ይችላል።

2 ስለልጅ አሳዳጊነት እና የጉብኝት መብት

ልጅ አሳዳጊነት ፍርድ ቤት ለአንድ ሰው የሚሰጠውን የልጅ እንክብካቤን፣ ቁጥጥርን እና ጥበቃን የሚመለከት ሲሆን፣ የልጁን ሕጋዊ አሳዳጊነት (ማለትም ስለ ልጁ አስፈላጊ ውሳኔዎችን፣ ለምሳሌ፣ ትምህርት፣ ጤና፣ አስፈላጊ የሕይወት ጉዳዮች የመወሰን ሥልጣን) እና የዕለት ተዕለት እንክብካቤን (ማለትም ልጁ በየቀኑ የሚኖርበትን ቦታ እና የዕለት ተዕለት እንክብካቤውን የመወጣት ኃላፊነት) ያካትታል።

በፍቺ ወይም በመለያየት ጊዜ የልጅ አሳዳጊነት ብዙ ጊዜ ለአንዱ ወላጅ ይሰጣል። ሆኖም የሁለቱም ወላጆች ኃላፊነት አይቋረጥም። የአሳዳጊነት ዝግጅት ዋና ዓላማ በቤተሰብ የኑሮ ሁኔታ ላይ ለውጥ ሲከሰት የልጁን ደህንነት መጠበቅ ነው።

> *የልጅ አሳዳጊነት ውሳኔዎች ሁሌም የልጁን የተሻለ ጥቅም መርህ መምሪያ ሊያደርጉ ይገባል። ይህ መርህ በአገር ውስጥም ሆነ በዓለም አቀፍ ሕግ እውቅና ያገኘ ነው።*

የልጅ አሳዳጊነት ውሳኔዎች ሁሌም የልጁን የተሻለ ጥቅም (Best Interests of the Child) መርህ መምሪያ ሊያደርጉ ይገባል። ይህ መርህ በአገር ውስጥም ሆነ በዓለም አቀፍ ሕግ እውቅና ያገኘ ነው። ይህም የልጁን ሁኔታ በወላጆች መብት ላይ ከማተኮር ይልቅ በልጁ አካላዊ ደህንነት፣ ስሜታዊ ሁኔታ፣ የሥነ ልቦና እድገት፣ እንዲሁም የትምህርት ፍላጎቱ ላይ ተመስርቶ በጥንቃቄ ግምገማ ማድረግን ይጠይቃል። በተለይም፣ እንደ የሕፃናት መብቶች ስምምነት (Convention on the Rights of the Child) እና የአፍሪካ የሕፃናት መብትና ደህንነት ቻርተር (African Charter on the Rights and Welfare of the Child) ያሉ ዓለም አቀፍና ክልላዊ የሕግ ሰነዶች ይህንን አቀራረብ ያጠናክራሉ። እነዚህ ሰነዶች ልጅን ከወላጆቹ መለየት የሚቻለው አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ፣ በሕግ መሠረት ሲሆን እና በፍርድ ቤት ቁጥጥር ሥር ብቻ እንዲሆን ይደነግጋሉ። በተግባር፣ የልጅ ሞግዚትነትን በሚመለከት ውሳኔ ሲሰጥ፣ እንደ ልጁ ዕድሜና የእውቀት ደረጃ አስፈላጊ በሆነ መጠን የልጁ አስተያየት ግምት ውስጥ ሊገባ ይገባል። በተጨማሪም፣ ከልጁ ጋር የማይኖረው ወላጅ ከልጁ ጋር ግንኙነቱን እንዲቀጥል ግልጽና የተደራጀ የጉብኝት ሥርዓት መዘርጋት፣ የቤተሰቡ ሁኔታ ሲለወጥ የሞግዚትነት ውሳኔው እንደገና እንዲገመገም ክፍት መሆን እና ከመለያየት በኋላ ልጁ ከሁለቱም ወላጆች ጋር ጤናማና ጠንካራ ግንኙነት እንዲኖረው ወላጆችን ማበረታታት ይገባል።

2.1 የልጁን የተሻለ ጥቅም መገምገም እና ፍላጎቶቹን ከግምት ስለማስገባት

የልጁ የተሻለ ጥቅም የሚለው መርህ በአንድ የተወሰነ ሁኔታ ላይ ብቻ የሚቆም መርህ ሳይሆን፣ በጊዜ ሂደት እየተለዋወጠ የሚሄድ መመዘኛ ነው። በመሆኑም፣ የፍትህ ባለሙያዎች በእያንዳንዱ የግጭት ሂደት ደረጃ የልጁን ተለዋዋጭ የእድገት ፍላጎቶች፣ የወደፊት ወይም ዘላቂታዊ ደህንነት በቀጣይነት በጥልቀት መገምገም ይገባቸዋል። ይህም ውሳኔ ሰጪዎች የወላጆችን ፍላጎት ብቻ ከግምት ውስጥ እንዳያስገቡ፣ የሚሰጡት ማንኛውም የሕግም ሆነ ባህላዊ ውሳኔ በቅድሚያ የልጁን ደህንነት፣ መረጋጋትና ስሜታዊ እድገት እንዲያስከብር ያስገድዳል።

በሁሉም የልጅ አሳዳጊነት እና የቤተሰብ ፍትሕ ጉዳዮች ላይ የፍትህ ባለሙያዎች በኢ.ፌ.ዴ.ሪ. ሕገ መንግሥት መሠረት የልጁን የተሻለ ጥቅም በቀዳሚነት ማስከበር አለባቸው። ይህ መርህ ከወላጆች ጥያቄዎች ወይም መብት ይልቅ የበላይነት ያለው ሲሆን፣ እያንዳንዱን ጉዳይ በራሱ ሁኔታ በመመርመር ለልጁ ደህንነት፣ ጥቅምና ዘላቂ እድገት ይበልጥ ተስማሚ የሆነውን ዝግጅት መምረጥን ይጠይቃል። እንዲሁም፣ የልጁ አስተያየት፣ ፍላጎትና ምርጫ እድሜውንና የብስለት ደረጃውን ታሳቢ በማድረግ ተገቢውን ክብደት ሊሰጣቸው ይገባል፤ ይህም በልጁ ላይ ተፅዕኖ በሚያሳድሩ ውሳኔዎች ውስጥ የመሳተፍ መብቱን ያረጋግጣል። በተጨማሪም፣ ውሳኔዎቹ ልጁን ከጉዳት፣ ከጥቃት፣ ከቸልተኝነትና ከብዝበዛ የሚጠብቁ መሆን አለባቸው።

ይህን መርህ በተግባር ለማዋል ሁሉንም ተዛማጅ ሁኔታዎች በተሟላ መልኩ መገምገም ያስፈልጋል። ከግምት ውስጥ ሊገቡ ከሚችሉ ጉዳዮች መካከል፦ የልጁ አካላዊና ስሜታዊ ደህንነት፤ ከእያንዳንዱ ወላጅ ጋር ያለው የግንኙነት ጥራት፣ በተለይም ዋና አሳዳጊ የነበረው ማን እንደሆነ፤ በመኖሪያ ሁኔታ፣ በትምህርትና በቤተሰብ ግንኙነቶች ውስጥ ያለው ቀጣይነትና መረጋጋት፤ እያንዳንዱ ወላጅ የልጁን አካላዊ፣ ስሜታዊ፣ ትምህርታዊና እድገታዊ ፍላጎቶች የማሟላት አቅም፤ የልጁ ደህንነትና ጥቅም በማይጎዳበት ሁኔታ ከሌላኛው ወላጅ ጋር ያለውን ግንኙነት ለማስቀጠል ያለው ፈቃደኝነት፤ የወንድምና የእህት ግንኙነትን መጠበቅ፤ የልጁ እድሜና የእድገት ፍላጎቶች፤ እንዲሁም አስፈላጊ ሲሆን የልጁ ባህላዊ፣ ሃይማኖታዊና ቋንቋዊ ማንነት ይገኙበታል። አንድ ልጅ በበቂ የአዕምሮ ብስለት የተደገፉ አስተያየቶችን መግለጽ የሚችል ከሆነ፣ እነዚህ አስተያየቶች የአጠቃላይ ግምገማው አካል ሆነው ከግምት ውስጥ ሊገቡ ይገባል፤ ሆኖም ግን በራሳቸው ብቻ ውሳኔውን የሚበይኑ አይደሉም። ይህ አቀራረብ በተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ ቁጥር 113(2)（በአዲስ አበባና በድሬዳዋ ተፈጻሚ የሆነው）ውስጥ የተመለከተውን “የልጆችን ጥቅም” ግምት ውስጥ የማስገባትን መስፈርት ያንጸባርቃል።

ተዘማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

የወላጅነት ዕቅድ（አማራ）

በልጅ ሞግዚትነት ግጭቶች ወይም ክርክሮች ወቅት፣ የፍትሕ ባለሙያዎች የልጁን የተሻለ ጥቅም በቀዳሚነት ሊያስቀምጡ እና እንደ ልጁ ዕድሜና የአስተሳሰብ ብስለት ደረጃ የልጁን አመለካከት፣ ሃሳብና ምርጫ ግምት ውስጥ ሊያስገቡ ይገባል። ወላጆችም ትምህርትን፣ ጤናን፣ ሃይማኖትን፣ የሥነ-ምግባር አስተዳደግንና ተግሣጽን የመሳሰሉ ጉዳዮችን የሚሸፍን ዝርዝር የወላጅነት ዕቅድ በጋራ እንዲያዘጋጁ ሊበረታቱ ይገባል። ይህ አቀራረብ ሂደቱ በወላጆች መካከል ካለው ግጭት ትኩረቱን ወደ ልጁ የተሻለ ጥቅምና የሚጠቅመው ነገር ለመለየት እንዲያዞር ያግዛል፤ በተጨማሪም የበለጠ በትብብር የተመሠረተና ፍትሐዊ የሞግዚትነት ውሳኔ ላይ እንዲደረስ ያግዛል።

ልጆችን ማዕከል ያደረገ ውሳኔ መስጠት（አዲስ አበባ）

የልጆች ጥበቃና ጥቅምን ያማከለ ውሳኔ ለመስጠት፣ በልጆች አሳዳጊነት ጉዳዮች ውስጥ ባለሙያዎች የማኅበራዊ ሠራተኞች (Social Workers) የሚያቀርቡትን ሙያዊ ግምገማና ምክረ ሃሳብ ከግምት ውስጥ ማስገባት ይገባቸዋል። ይህም በበቂ መረጃ ላይ የተመሰረተ እና የልጁን የተሻለ ጥቅም ያማከለ ውሳኔ ለመስጠት ያግዛል። በተጨማሪም፣ ወንድማማቾችን ወይም እህትማማቾችን ከእርስ በርሳቸው መለየትን የግድ የሚል ጠንካራና አሳማኝ ምክንያት በስተቀር መለያየታቸው በልጆች ላይ ተጨማሪ የስነ-ልቦና ጫና ሊያሳድር እና የቤተሰብን መረጋጋት ሊያዳክም የሚችል በመሆኑ ፍርድ ቤቶች ልጆቹን ከማለያየት ሊቆጠቡ ይገባል።

2.2 የወላጅና የልጅ ግንኙነትን መጠበቅ

ፍቺ ወይም መለያየት በወላጆችና በልጆች መካከል ያለውን በደም እና በወላጅነት የተመሠረተ ግንኙነት የማያቋርጥ መሆኑን ባለሙያዎች ሊገነዘቡ ይገባል። የአሳዳጊነትና የጉብኝት መብት ጉዳዮችን በሚመለከት፣ ልጁ ከሁለቱም ወላጆቹ ጋር ጤናማና ዘላቂ ግንኙነት እንዲኖረው ማበረታታትና መጠበቅ አስፈላጊ ነው። ይህም የልጁን ስሜታዊ እድገት፣ የደህንነት ስሜት እና አጠቃላይ ደኅንነት ይደግፋል። ባለሙያዎች ወላጆች የልጁን ከሌላኛው ወላጅ ጋር ያለውን ግንኙነት ሊያዳክሙ የሚችሉ ድርጊቶችን ወይም ግንኙነቶችን ከመፈፀም እንዲቆጠቡ ምክር ሊሰጡ አስፈላጊ ሲሆንም ሊያስገድዱ ይገባል። (ባህላዊ) የፍትህ አካላት እና ማኅበራዊ ሠራተኞች ወላጆች በትብብር፣ በእርስ በእርስ መከባበር እና በገንቢ ግንኙነት እንዲሠሩ ማበረታታት ይገባቸዋል። ይህም በወላጆች መካከል ግጭት ቢኖርም እንኳ፣ ልጆች ከሁለቱም ወላጆቻቸው ፍቅር፣ ድጋፍ እና የተረጋጋ እንክብካቤን ማግኘት እንዲችሉ ያግዛል።

2.3 የጉብኝት መብትን ማረጋገጥና በሥርዓት መደንገግ

የልጅ አሳዳጊነት ለአንደኛው ወላጅ በሚሰጥበት ጊዜ፣ ሕጉና የልጁ የተሻለ ጥቅም ፍርድ ቤቶችንና ባህላዊ ዳኛችን አሳዳጊ ያልሆነው ወላጅ ከልጁ ጋር የሚኖረውን የጉብኝት መብት በግልጽ ሁኔታ እንዲወስኑ ያስገድዳል። ዳኞች በወላጅና በልጅ መካከል ትርጉም ያለው ግንኙነት እንዲቀጥልና የጉብኝት መብት ያለአግባብ እንዳይከለከል ተግባራዊ፣ ግልጽና ሊፈጸም የሚችል የጉብኝት ሥርዓት ሊያዘጋጁ ይገባል። አስፈላጊ ሲሆንም ውሳኔው የጉብኝቱን የጊዜ ሰሌዳና ሁኔታዎች በዝርዝር ሊያስቀምጥ ይገባል፤ ይህም የጉብኝት ቀናት፣ የቆይታ ጊዜ፣ ድግግሞሽ እና የጉብኝቱን አፈጻጸም ዘዴ ያካትታል።

የአሳዳጊነትና የጉብኝት ሥርዓቶች ለሁሌም የማይለወጡ ሆነው መቆየት የለባቸውም። እንደ መኖሪያ ቦታ መቀየር፣ የጤና ሁኔታ ለውጥ ወይም የልጁ ፍላጎቶች መለወጥ ያሉ ሁኔታዎች ሲከሰቱ፣ ፍርድ ቤቶችና ባህላዊ ዳኞች ቀደም ሲል የተሰጡ ውሳኔዎችን እንደ አስፈላጊነቱ መከለስ ወይም ማሻሻል ይገባቸዋል፤ ይህም ዝግጅቶቹ ሁልጊዜ ከልጁ የተሻለ ጥቅም ጋር ተስማምተው እንዲቀጥሉ ያስችላል። በመሆኑም፣ ባለሙያዎች የአሳዳጊነትና የጉብኝት ሥርዓቶች እየተለወጡ ከሚሄዱ ሁኔታዎች ጋር ተጣጥመው በጊዜ ሂደት መሻሻል ወይም መለወጥ ሊያስፈልጋቸው እንደሚችል ከግምት ውስጥ ሊያስገቡ ይገባል።

ተዛማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

የጉብኝት መብትን በተመለከተ ግንዛቤን ማሳደግ (አማራ)

ወላጆች ስለ ልጁ መብቶች በቂ ግንዛቤ እንዲኖራቸው ማድረግና የልጁን የወደፊት ደህንነትና ጥቅም እንዲያስቡ ማበረታታት በሁሉም ሁኔታዎች ጠቃሚ ነው። ወላጆች ከልጃቸው ጋር የሚደረግ ጉብኝትና ግንኙነት ያለውን ጥቅም እንዲገነዘቡ ማድረግ፣ አሁን ያሉ የቤተሰብ ችግሮችን ለመፍታትና ወደፊት ሊከሰቱ የሚችሉ የቤተሰብ ክርክሮችን አስቀድሞ ለመከላከል ይረዳል።

ትርጉም ያለው የጉብኝት ሥርዓት (አዲስ አበባ)

የጉብኝት ሥርዓት ልጁ ከሁለቱም ወላጆች ጋር ትርጉም ያለውና ቀጣይነት ያለው ግንኙነት እንዲኖረው በማረጋገጥ ላይ መመስረት አለበት፤ በተመሳሳይ ጊዜም የልጁን ደህንነትና የተሻለ ጥቅም መጠበቅ ይገባል። አስፈላጊ በሆነ ጊዜ የማኅበራዊ ሠራተኞችን ሙያዊ አስተያየት መጠቀም፣ በቁጥጥር ሥር የሚካሄድ ወይም ከቤት ውጭ የሚፈጸም ጉብኝት መወሰን፣ እንዲሁም ወላጆች በተለያዩ ቦታዎች ሲኖሩ በበይነ መረብ የሚደረግ ጉብኝትን ማመቻቸት ተገቢ ነው። እንዲሁም ፍርድ ቤቶች እህትማማቾችን ወይም ወንድማማቾችን አንዱን ከሌላኛው ከመለየት መቆጠብ አለባቸው። ማለያየቱ ተግባራዊ ሊደረግ የሚችለው ፍፁም አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ብቻ ነው።

ቁጥጥር የሚደረግበት ወይም ገደብ የተጣለበት ጉብኝት (አዲስ አበባ)

ባለሙያዎች ወላጅ ያለ ቁጥጥር ከልጁ ጋር እንዲገናኝ መፍቀድ ተገቢ መሆን አለመሆኑን በጥንቃቄ ሊገመግሙ ይገባል። አንድ ወላጅ በአደንዛዥ ዕፅ ወይም በአልኮል መጠጥ ሱስ የተጠቃ ከሆነ፣ ወይም ለልጁ ጎጂ የሆነ ባህሪ ወይም ግንኙነት ካሳየ፣ የጉብኝት መብቱ ላይ ተገቢ ገደብ መጣል ይገባል። በቁጥጥር ሥር የሚካሄድ ጉብኝት አስፈላጊ በሆነበት ጊዜ፣ ጉብኝቱ ልጁ በሚኖርበት ወላጅ መኖሪያ ቤት ሳይሆን በገለልተኛና ቁጥጥር በሚደረግበት ቦታ እንዲፈጸም ማድረግ ብዙ ጊዜ የተሻለ ውጤት ያስገኛል። በዚህ ረገድ የሚሰጡ ውሳኔዎች የልጁን ደህንነት ከመጠበቅ ጋር በተመጣጣኝ ሁኔታ ልጁ ከወላጁ ጋር ትርጉም ያለው ግንኙነት እንዲቀጥል ማስቻል አለባቸው። እንዲሁም የሚጣሉ ገደቦች በግልጽ ሁኔታ የተቀመጡ፣ በተግባር ሊፈጸሙ የሚችሉ እና ሁኔታዎች በሚለወጡ ቁጥር በየጊዜው የሚከለሱ መሆን ይገባቸዋል።

3 የንብረት አስተዳደር

ንብረትን ማን እንደሚያስተዳድር በግልጽ ሁኔታ መለየት የግለሰቦችና የትዳር መብቶች እንዲከበሩ እንዲሁም የንብረት ግጭቶች በውጤታማነት እንዲፈቱ የሚያስችል መሠረታዊ እርምጃ ነው።

በጋብቻ ውል፣ በፈቃደኝነት በተሰጠ ውክልና ወይም በሕግ መሠረት በተሰጠ ሥልጣን ንብረትን የማስተዳደር ሥልጣን በግልጽ ሁኔታ ሲወሰን፣ አስተዳደሩ በተወሰኑ ኃላፊነቶች መሠረት ይመራል፤ ይህም የግጭት መፈጠር ዕድልን ይቀንሳል። በተቃራኒው፣ ንብረትን የማስተዳደር ሥልጣን ያለው ማን እንደሆነ በግልጽ ሁኔታ ካልተወሰነ፣ ግራ መጋባት፣ አለመግባባት ወይም ንብረቱን ያለአግባብ የመጠቀም ችግር ሊፈጠር ይችላል። የመንደር ሽማግሌዎች፣ የፍርድ ቤት አስማሚዎች፣ የግልግል ዳኞች እና ዳኞች የተደረጉ ስምምነቶችን ሕጋዊነት በማረጋገጥ፣ የተሰጠውን የአስተዳደር ሥልጣን በመገምገም እና ግጭቶች በሚፈጠሩበት ጊዜ ተገቢውን ጣልቃ ገብነት በማድረግ ረገድ ከፍተኛ ሚና ያበረክታሉ። የአስተዳደር ኃላፊነቶችን ከመነሻው ጀምሮ በግልጽ ሁኔታ መወሰን፣ ተዋዋይ ወገኖች ንብረታቸውን በፍትሃዊነት እንዲያስተዳድሩ፣ እንዲሁም ችግሮች ወደ ሰፊ የትዳር ግጭቶች እንዳይሸጋገሩ ይረዳል።

> *"ንብረትን የማስተዳደር ሥልጣን ያለው ማን እንደሆነ በግልጽ ሁኔታ ካልተወሰነ፣ ግራ መጋባት፣ አለመግባባት ወይም ንብረቱን ያለአግባብ የመጠቀም ችግር ሊፈጠር ይችላል።"*

3.1 የንብረቱን ዓይነት እና ማን እንደሚያስተዳድረው መለየት

ባለሙያዎች በመጀመሪያ ንብረቱ የግል ንብረት መሆኑን ወይም አለመሆኑን ሊወስኑ ይገባል። የግል ንብረት ማለት ከጋብቻ በፊት የተያዘ፣ በስጦታ ወይም በውርስ የተገኘ፣ በግል ገንዘብ የተገዛ ወይም በፍርድ ቤት ውሳኔ በይፋ የግል ንብረት መሆኑ የተረጋገጠ ንብረት ነው። የንብረቱን ሕጋዊ ባህሪ መረዳት የእያንዳንዱን ባለትዳር በንብረቱ አስተዳደርና አወጋገድ ላይ ያለውን መብት ለማብራራት እንዲሁም ከአስተዳደር ጋር የተያያዙ ግጭቶችን ለመከላከል አስፈላጊ ነው።

በተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 59 መሠረት፣ እያንዳንዱ ባለትዳር በመርህ ደረጃ የራሱን የግል ንብረት ያስተዳድራል። ሆኖም፣ በጋብቻ ውል ወይም በፈቃደኝነት በተሰጠ ውክልና የንብረቱ አስተዳደር ለሌላኛው ባለትዳር ሊሰጥ ይችላል። ባለሙያዎች እንዲህ ያሉ ስምምነቶች ሕጋዊነታቸውን ማረጋገጥ፣ የአስተዳደር ሥልጣኑ በአግባቡ መተግበሩን መከታተል እና ማንኛውንም አላግባብ አጠቃቀም፣ ግጭት ወይም አለመግባባት በተገቢው ሁኔታ መፍታት ይገባቸዋል። ንብረቱን ማን እንደሚያስተዳድር በግልጽ ሁኔታ መለየት ለፍትሃዊ የንብረት አስተዳደር የተደራጀ ሥርዓት ከመፍጠሩም ባሻገር የትዳር ግጭቶች እንዳይባባሱ ይረዳል።

3.2 ከግል ንብረት በሚገኝ ገቢ ላይ የሚነሱ ግጭቶችን መገምገም

ባለሙያዎች ከግል ንብረትና ከጋራ የትዳር ንብረት ጋር የተያያዙ ግጭቶችን በጥንቃቄ በመመርመር የግጭቶቹን ዋና ጭብጥ ለይተው ማወቅ ይገባቸዋል። በኢትዮጵያ የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ መሠረት፣ ከአንድ ባለትዳር የግል ንብረት የሚገኝ ገቢ የጋራ የትዳር ንብረት አካል ቢሆንም፣ የግል ንብረቱን ራሱን የማስተዳደር መብት የግለሰቡ ብቸኛ መብት ሆኖ ይቀጥላል። በመሆኑም ባለሙያዎች ግጭቱ የሚመለከተው የግል ንብረቱን አስተዳደር መሆኑን ወይም ከዚያ ንብረት የተገኘውን ገቢ አከፋፈልና ሒሳብ አቀራረብ መሆኑን በግልጽ ሊለዩ ይገባል። ተፈጻሚ የሆነ የክልል ወይም የባህላዊ ሕግ ከዚህ የተለየ ድንጋጌ ካልያዘ፣ ባለሙያዎች የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 64(3) መከበሩንም ማረጋገጥ ይገባቸዋል። ይህ ድንጋጌ አንደኛው ባለትዳር ሲጠይቅ፣ ሌላኛው ባለትዳር ከግል ንብረቱ ስለተገኘው ገቢ ሒሳብ የማቅረብ ግዴታ እንዳለበት ይደነግጋል። የግጭቱን ባህሪ በትክክል መለየት ተገቢ የመፍትሔ አቅጣጫዎችን ለመወሰን ያግዛል፤ እንዲሁም ንብረቱና ከእርሱ የሚገኘው ገቢ በፍትሃዊና በሕግ መሠረት እንዲተዳደሩ ያስችላል።

ተዛማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

በግጭት ጊዜ ከንብረት የሚገኝ ገቢን ከንብረቱ መለየት (አማራ)

በባሕር ዳርና በሌሎች የኢትዮጵያ አካባቢዎች፣ ባለሙያዎች አንድ ግጭት የሚመለከተው የግል ንብረትን አስተዳደር ወይም ከዚያ ንብረት የሚመነጨውን ገቢ አከፋፈል መሆኑን በቅድሚያ ያረጋግጣሉ። ይህ ልዩነት ግጭቱ በትክክል እንዲመራ የሚያስችል ሽምግልና ወይም ድርድር እንዲደረግ ያግዛል፣ ገቢን በተመለከተ በሕግ የተጣለው የሒሳብ አቀራረብ ግዴታ እንዲከበር ያረጋግጣል፣ እንዲሁም ጉዳዩ ወደ ፍርድ ሳይደርስ ፍትሃዊና ተገቢ መፍትሔ እንዲገኝ ያስችላል።

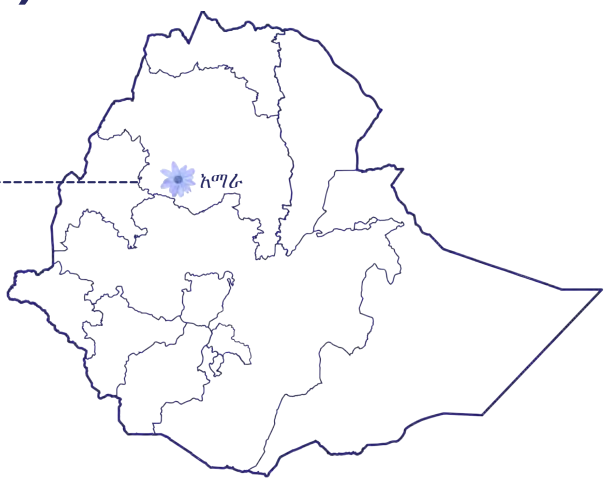

3.3 ለንብረት አስተዳደር ግጭት አፈታት የሚረዳ ስልታዊ መምሪያ

ባለሙያዎች የንብረት አስተዳደርን በተመለከተ የሚነሳ ግጭትን የትዳር ሰላምን በሚጠብቅና ግጭቱ ወደ ፍቺ እንዳያመራ በሚከላከል መንገድ ለመፍታት ጥረት ማድረግ ይገባቸዋል። ይህም ወደ መደበኛ የፍርድ ሂደት ከመግባት በፊት በጥንቃቄ ላይ የተመሠረተ ስልት ማዘጋጀትን ይጠይቃል። በዚህም የሕግ እርምጃ ሊያስገኘው የሚችለውን ጥቅም ከሚያስከትለው አሉታዊ ተፅዕኖ ጋር ማመዛዘን አስፈላጊ ነው፤ ምክንያቱም በትዳር ግንኙነት ላይ የሚደርሰው ጉዳት ሁልጊዜ በገንዘብ ሊለካ አይችልም። እንደ ሽምግልና፣ ግልግል (arbitration) እና ባህላዊ የፍትህ ሥርዓቶች ያሉ አማራጭ የግጭት መፍቻ ዘዴዎችን እንደ መጀመሪያ አማራጮች መመርመር ይገባል። በተመሳሳይ ጊዜ ባለሙያዎች ባለትዳሮች ስለግልም ሆነ ስለጋራ ንብረታቸው ያላቸውን ሕጋዊ መብትና ግዴታ በግልጽ፣ በቀላሉ በሚገባ እና ተደራሽ ሊሆን በሚችልበት መንገድ ማስረዳት አለባቸው። በስልታዊ እቅድ አዘገጃጀትና በበቂ ሕጋዊ መምሪያ በማጣመር፣ ባለሙያዎች ተከራካሪ ወገኖች የሚጠብቁትን (Expectation) እንዲያስተካክሉ፣ ግጭትን እንዲቀንሱ እና ፍትሃዊ፣ በስምምነት የተመሠረተና ዘላቂ መፍትሔ እንዲያገኙ ሊረዷቸው ይችላሉ።

ተዘማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

የንብረት ግጭትን ለመፍታት አማራጭና ስልታዊ አቀራረቦችን መጠቀም（አማራ）

በአማራ ክልል በተለይም በባሕር ዳር ከተማ ጠበቆችና የሕግ ባለሙያዎች ዘንድ የንብረት ግጭትን ወደ ፍርድ ቤት ክስ ከማቅረብ በፊት በድርድርና በሽምግልና ለመፍታት መሞከር የተለመደ ተግባር ነው። የመኖሪያ አደረጃጀትን ማስተካከል፣ የቤተሰብ ኃላፊነቶችን በተገቢው መንገድ ማከፋፈል፣ የንብረት እና የገንዘብ ጉዳዮችን በግልጽ ሁኔታ መወሰን ያሉ ተግባራዊ መፍትሔዎችን በመመርመር፣ ባለሙያዎች ባለትዳሮች ግጭቶቻቸውን እንዲፈቱ፣ የትዳር ሰላምና መስተጋብር እንዲጠበቅ እና አስፈላጊ ያልሆነ የፍርድ ሂደት እንዳይከተል ያግዛሉ። እንዲህ ያሉ አማራጭ የመፍትሔ ዘዴዎች የቤተሰብ ግንኙነትን ከመጠበቅ ባሻገር፣ የጊዜ፣ የወጪ እና የረጅም ጊዜ ግጭት መከላከያ ሚና ይጫወታሉ።

የሕግ እርምጃን ከቤተሰብ ጥቅም አንፃር መመዘን（አዲስ አበባ）

በንብረት አስተዳደር ላይ ብቻ የተመሠረተ የቤተሰብ ግጭት የጋብቻ ግንኙነቱን ሳይነካ ብቻውን ወደ ፍርድ ቤት የመቅረቡ ጉዳይ እምብዛም የተለመደ አይደለም። ከትዳር አጋሩ ጋር የንብረት አስተዳደር አፈጻጸም ሁኔታ ላይ ቅሬታ ያለውን አንዱን ባል ወይም ሚስት የሚያማክሩ ጠበቆች፣ መደበኛ የፍርድ ሂደት ከሚያስገኘው ጥቅም ጋር መሳ ለመሳ በቤተሰቡ ላይ ሊያስከትለው የሚችለውን አሉታዊ ተፅዕኖ በጥንቃቄ ማመዛዘን አለባቸው። ችግሩን በብቃት ሊፈቱ የሚችሉ እንደ ሽምግልና፣ ዕርቅ ወይም ሌሎች የሰላማዊ መፍትሔ አማራጮች ካሉ፣ እነዚህን መጠቀም ተመራጭ ሊሆን ይችላል። የሕግ እርምጃ መውሰድ የተፈታውን ችግር ከማባባስ ይልቅ የቤተሰቡን ግንኙነት፣ የትዳር መረጋጋት እና የሁሉንም ወገኖች የረጅም ጊዜ ጥቅም በማስጠበቅ መመረጥ ይገባዋል።

3.4 የገንዘብ ጥቅሞችን በተግባር መገምገም

የገንዘብ ጥቅሞችን ለማረጋገጥ – የአስተዳደር ወጪ፣ የጋራ ዕዳዎችን እና ንብረቶችን ጨምሮ – እንዲሁም በሙሉ እና በተዋቀረ ሁኔታ ለመመልከት፣ ባለሙያዎች "የፋይናንስ ምርመራ (Financial Audit)" የሚባል የአሠራር ዘዴን ሊከተሉ ይገባል። ይህም የሚከተሉትን ዋና ዋና ሂደቶች ያካትታል፦

***ሙሉ የገንዘብ መረጃ መግለጽ* (Comprehensive Disclosure)፦** በጉዳዩ መጀመሪያ ደረጃ ላይ የተከራካሪ ወገኖች ሁሉንም ንብረቶች፣ ዕዳዎች እና የገቢ ምንጮችን (ደመወዝ፣ የንግድ ገቢ፣ የኪራይ ገቢ እና ሌሎች) ሙሉ በሙሉ እንዲያሳውቁ መጠየቅ ይገባል።

***የጠቅላላ ሀብት ስሌት* (Net-Worth Calculation)፦** ለንብረት ክፍፍል ወይም ለአስተዳደር ወጪ ስሌት መነሻን ለመወሰን፣ የግል ንብረትን ከየጋራ ንብረት በግልጽ ሁኔታ መለየት ያስፈልጋል።

***የዕዳ ኃላፊነት ግምገማ* (Liability Assessment)፦** ሁሉንም የጋራ ዕዳዎች መለየትና መመደብ ያስፈልጋል። የዕዳው ኃላፊነትም ዕዳው ለምን ዓላማ እንደተወሰደ በመመርመር ሊወሰን ይገባል፤ ለምሳሌ፣ ለቤተሰብ ወጪ የተወሰደ ዕዳን ወይም ለግል ንግድ የተወሰደ ዕዳን መለየት፣ እንዲሁም የጋብቻ ውሉ የሚያስቀምጠውን የሕግ ማዕቀፍ ግምት ውስጥ ማስገባት ያስፈልጋል።

***የረጅም ጊዜ ዕቅድ* (Long-term Planning)፦** ባለሙያዎች የገንዘብ ግጭትን በሚፈቱበት ጊዜ፣ የሚቀርበው የአስተዳደር ወጪ ወይም የንብረት ክፍፍል ውሳኔ በሁለቱም ወገኖች ላይ የሚያሳድረውን የወደፊት የገንዘብ ተፅዕኖ መገምገም ያስፈልጋል። ውጤቱም ጊዜያዊ ወይም ለችግሩ ብቻ ምላሽ የሚሰጥ ሳይሆን፣ ለሁለቱም ወገኖች ዘላቂና ተግባራዊ መፍትሔ እንዲሆን መደረግ አለበት።

4 ፍቺ

የፍቺ ሂደቶች የሕግ ሥልጣንን፣ የሥነ-ሥርዓት ፍትሃዊነትን እና በትዳር መፍረስ ምክንያት ባለትዳሮችና ልጆች የሚያጋጥሟቸውን ስሜታዊ ችግሮች በማመጣጠን መመራትን ይጠይቃሉ።

"ዳኞችና የመንደር ሽማግሌዎች የፍቺ ጉዳዮችን በሚያስተናግዱበት ጊዜ ከመክሰስና ከተቃራኒ አቋም ይልቅ ገንቢ ውይይትን የሚያበረታታ የችግር መፍቻና መብትን መሠረት ያደረገ አቀራረብ እንዲከተሉ ይበረታታሉ።"

በኢትዮጵያ የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ መሠረት፣ ፍቺን በይፋ የማወጅ እና የፍቺውን ሕጋዊ ውጤቶች የመወሰን ልዩ ሥልጣን ያለው መደበኛ ፍርድ ቤት ብቻ ነው። ሆኖም፣ በትዳር ወቅት የሚነሱ ግጭቶች ወይም ከፍቺ ሁኔታዎች ጋር የተያያዙ አለመግባባቶች ተዋዋይ ወገኖች በሚስማሙበት ጊዜ ወደ የመንደር ሽማግሌዎች፣ ከፍርድ ቤት ጋር የተያያዙ የግልግል አካላት፣ አስታራቂዎች ወይም ሌሎች ባህላዊና አማራጭ የግጭት አፈታት ዘዴዎች ሊያመሩ ይችላሉ። ዳኞችና የመንደር ሽማግሌዎች የፍቺ ጉዳዮችን በሚያስተናግዱበት ጊዜ ከመክሰስና ከተቃራኒ አቋም ይልቅ ገንቢ ውይይትን የሚያበረታታ የችግር መፍቻና መብትን መሠረት ያደረገ አቀራረብ እንዲከተሉ ይበረታታሉ። ውጤታማ መፍትሔ ማግኘት ብዙውን ጊዜ ተዋዋይ ወገኖች የግጭቱን መነሻ ምክንያቶች እንዲለዩ፣ የእርስ በርስ ፍላጎቶቻቸውንና ጥቅሞቻቸውን የሚያሳዩ ጉዳዮችን እንዲገነዘቡ፣ እንዲሁም በተለይ የልጆችን ደኅንነት በማስቀደም በጋራ ሊያስተናግዷቸው በሚገቡ ጉዳዮች ላይ እንዲያተኩሩ በመርዳት ላይ ይመሠረታል። በተጨማሪም፣ የሂደቱን ምስጢራዊነት መጠበቅ፣ ታማኝ የሆኑ ማኅበራዊ ወይም ሃይማኖታዊ የድጋፍ ሥርዓቶችን መጠቀም እና በሁሉም የሂደቱ ደረጃዎች ፍትሃዊነት እንዲረጋገጥ ማድረግ ለሁሉም ተሳታፊዎች ዘላቂ፣ የተከበረ እና ፍትሃዊ ውጤት ለማምጣት አስፈላጊ የሥነ-ሥርዓት ጥበቃዎች ናቸው።

4.1 ችግር - ተኮር የግጭት መፍቻ አቀራረብን መተግበር

በኢትዮጵያ የፍቺ ጉዳዮችን የሚያስተናግዱ የመንደር ሽማግሌዎች፣ ዳኞች፣ የግልግል ዳኞች፣ አስማሚዎች እና ሌሎች ባለሙያዎች ከመወነጃጀልና ከተቃራኒ አካሄድ ይልቅ ገንቢ ውይይትን የሚያበረታታ የችግር መፍቻ አቀራረብን ሊከተሉ ይገባል። ባለሙያዎች ባልና ሚስት የግጭቱን መሠረታዊ ምክንያቶች እንዲለዩ፣ የእያንዳንዳቸውን ፍላጎትና ጥቅም በግልጽ እንዲያስቀምጡ እና በተለይም የልጆችን ፍላጎትና ጥቅም ጨምሮ የሁሉንም የቤተሰብ አባላት ደኅንነት የሚጠብቁ ተግባራዊ መፍትሔዎችን እንዲፈልጉ ሊረዷቸው ይገባል።

ባለሙያዎች በተጨማሪም መከባበር የተሞላበት ግንኙነትን ማበረታታት፣ ውይይቶችን በጋራ ኃላፊነቶችና በተመሳሳይ ዓላማዎች ላይ እንዲያተኩሩ ማድረግ፣ እንዲሁም ግጭቱን የበለጠ ሊያባብሱ የሚችሉ ጠላትነት ያለባቸውን ንግግሮች መቀነስ አለባቸው። አግባብ በሆነ ሁኔታ እና የተወያዮቹ ወገኖች ፈቃድ ካለ፣ ባለሙያዎች ወገኖቹ ፍትሃዊና ዘላቂ መፍትሔ ላይ እንዲደርሱ ለመርዳት የሽምግልና ሂደትን፣ ባህላዊ ወይም ሃይማኖታዊ ምክርን፣ የማኅበረሰብ ሽማግሌዎችን እና ሌሎች ያሉ ማኅበራዊ የድጋፍ ሥርዓቶችን እንዲጠቀሙ ማበረታታት ይኖርባቸዋል።

ተዛማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

የግጭቱን መሠረታዊ መነሾዎች ለመለየት የጋራና የግል የማስታረቅ ሂደትን መጠቀም (አማራ እና ሲዳማ)

ባለሙያዎች—ዳኞች፣ ሽማግሌዎች፣ አስማሚዎች እና ጠበቆች—ባለትዳሮችን በጋራ እና አስፈላጊ ሲሆንም በተናጠል በማግኘት ሀሳባቸውን በነፃነትና በግልጽነት እንዲገልጹ የሚያስችል ደህንነቱ የተጠበቀ ሁኔታ ሊፈጥሩ ይገባል። ይህ አቀራረብ በክርክሩ ጀርባ ያሉ መሠረታዊ ፍላጎቶችን ለመለየት ይረዳል። እነዚህም እንደ የልጆች ደኅንነት፣ የግል ክብር እና የገንዘብ ዋስትና ያሉ ጉዳዮች ሲሆኑ፣ ትኩረትን በቀጥታ እንደ ፍቺ ወይም የንብረት ጥያቄ ባሉ የተወሰኑ አቋሞች ላይ ብቻ ከማድረግ ይልቅ የግጭቱን ሥር ለመፍታት ያስችላል። በሁለቱም ሁኔታዎች (በጋራና በተናጠል) ውይይትን ማመቻቸት፣ አማራጭ መፍትሄዎችን ማቅረብ እና በማኅበረሰቡ ወይም በሃይማኖት ዘንድ ክብር ተከባሪ ወይም ተፅእኖ ፈጣሪ ሰዎችን ማሳተፍ ስምምነቶቹ የግጭቱን መሠረታዊ ፍላጎቶች እንዲያሟሉ በሚቻልበት ሁኔታ ቤተሰብን እንዲጠብቁ እና ዘላቂና በሁሉም ወገኖች የሚቀበሉትን መፍትሄ እንዲያስገኙ ያሳድጋል።

በፍቺ ጉዳዮች ውስጥ በፍላጎት ላይ የተመሠረተ ድርድርን መጠቀም (አማራ)

ባለሙያዎች በፍቺ ጉዳዮች ላይ የተጋጩት ወገኖች በሚያቀርቧቸው ግትር አቋሞች ላይ ሳይሆን ከእነዚያ አቋሞች በስተጀርባ ባሉ መሠረታዊ ፍላጎቶችና ጥቅሞች ላይ ማተኮር ይገባቸዋል። "ፍቺ እፈልጋለሁ" ወይም "ንብረቱን አልሰጥም" በሚሉ ግትር ጥያቄዎች ላይ ከመቆም ይልቅ፣ ባለትዳሮች እንደ የልጆች ደኅንነት፣ የግል ክብር ወይም ኢኮኖሚያዊ ድጋፍ ያሉ መሠረታዊ ፍላጎቶቻቸውን እንዲለዩ መርዳት ይገባል። እነዚህን መሠረታዊ ፍላጎቶች በመለየትና በመፍታት፣ ባለሙያዎች ከአካባቢው ማኅበራዊና ባህላዊ ሁኔታ ጋር የሚጣጣሙ፣ ተግባራዊና ዘላቂ መፍትሔዎችን ለመንደፍ ሊያግዙ ይችላሉ። ለምሳሌ፣ የጋራ ንብረትን በጋራ የመጠቀም ሥርዓት ወይም ልጆችን በጋራ የማሳደግ ዝግጅቶችን በመቀየስ፣ የቤተሰብን መረጋጋት ለመጠበቅ፣ በጋራ ስምምነት ላይ የተመሠረቱ መፍትሔዎችን ለማበረታታት እና ከአካባቢው እውነታ ጋር የሚስማሙ ውጤቶችን ለማስገኘት ይረዳሉ።

ፈጠራዊና ባህላዊ ሁኔታዎችን የሚያገናዝቡ መፍትሄዎችን እና የእውነታ ግምገማን መጠቀም (አማራ)

ባለሙያዎች ባለትዳሮችን በአካባቢያዊ ሁኔታዎችና በተጨባጭ ሕይወታዊ ሁኔታ ላይ የተመሠረቱ ተግባራዊና ሁኔታውን የሚመጥኑ መፍትሄዎች እንዲያገኙ መምራት ይገባቸዋል። ይህም የጠባይ ስምምነቶችን (Behavioral Agreements) ማድረግ (ለምሳሌ፣ የቤት ውስጥ ኃላፊነቶችን መወሰን፣ የምክር አገልግሎት መጠቀም ወይም ጎጂ ልማዶችን ለማስወገድ ሕክምና መፈለግ)፣ ጊዜያዊ መለያየትን በግልጽ ዕቅድና ሁኔታ ማደራጀት፣ እንዲሁም እንደ BATNA/WATNA ያሉ በፍላጎት ላይ የተመሠረቱ የድርድር ዘዴዎችን በመጠቀም የፍርድ ሂደት እና የስምምነት መፍትሄ ሊያስከትሉ የሚችሉ ተጨባጭ ውጤቶችን ማሳየትን ሊያካትት ይችላል።

በመደበኛ የፍርድ ውሳኔ ላይ ብቻ ከማተኮር ይልቅ ችግርን በመፍታት ላይ ትኩረት ማድረግ፣ ባለትዳሮች በትብብር እንዲሠሩ እና ዘላቂ መፍትሄዎችን በተግባር እንዲያስፈጽሙ የበለጠ ዕድል ይፈጥራል።

[ማስታወሻ፦ BATNA (Best Alternative to a Negotiated Agreement) ማለት ስምምነት ካልተደረሰ በኋላ ያለውን ምርጥ አማራጭ ማለት ነው። WATNA (Worst Alternative to a Negotiated Agreement) ማለት ስምምነት ካልተደረሰ ሊደርስ የሚችለውን እስከፊ ውጤት ማለት ነው።]

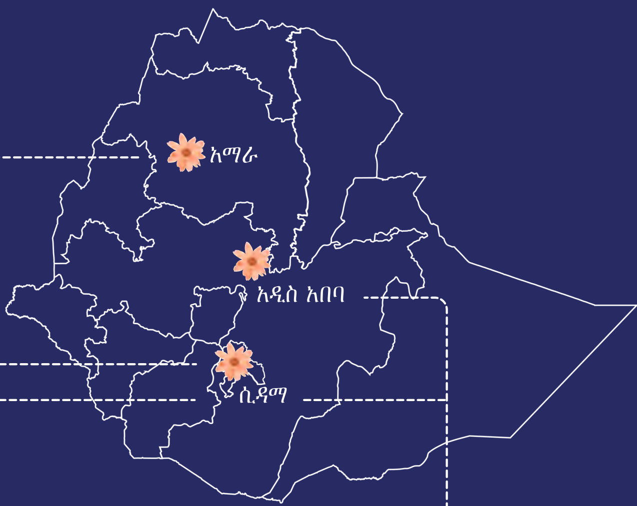

የማሰላሰያ ጊዜ መስጠት (ሲዳማ እና አዲስ አበባ)

ባለሙያዎች የባለትዳሮች ስሜታዊ ውጥረት ሊሻሻል እስከሚችልበት ወይም እስከሚረጋጋበት ጊዜ ድረስ፣ ጉዳዩን ለተወሰነ ጊዜ በማስተላለፍ (በማራዘም) ለባለትዳሮቹ የማሰላሰያ ዕድል መስጠትን ሊያስቡበት ይገባል። እንደየሁኔታው ከአንድ እስከ ሦስት ወራት ባለው ጊዜ ውስጥ ቀጣይ ቀጠሮ መስጠት ወይም ጉዳዩን ለቤተሰብ አስማሚዎች ወይም ለግልግል አካላት መምራት፣ ባለትዳሮቹ በተረጋጋ መንገድ ጉዳያቸውን እንዲያስቡበት፣ ሁኔታውን ከሌላ አንጻር እንዲገመግሙ እና የእርቅ ዕድሉ እንዲጨምር ያግዛል።

ትዕግሥትን ማሳየትና ለሁለቱም ወገኖች እኩል ዕድል መስጠት (ሲዳማ)

ባለሙያዎች ሁለቱም ተጋቢዎች ያላቸውን ቅሬታዎችና አቤቱታዎች በሙሉ ለመግለጽ እኩል ጊዜና ዕድል እንዲያገኙ ማረጋገጥ ይገባቸዋል። ይህን ለማሳካት አስፈላጊ ከሆነ፣ የፍርድ ቤት ጸሐፊዎችን ጨምሮ ሌሎች ታዛቢዎችን ለጊዜው ከችሎቱ እንዲወጡ ማድረግ ይቻላል። የጉዳዩ ዋና መንስኤዎች እስኪለዩ ድረስ በትዕግሥት በማዳመጥ፣ ዳኞች ወይም ውሳኔ ሰጪዎች ጉዳዩን በጥልቀት መተንተን እና እርቅን የሚያበረታቱ፣ እንዲሁም የቤተሰቡን ደኅንነትና ጥቅም የሚያስጠብቁ የጋራ መፍትሔዎችን እንዲያመቻቹ ያስችላቸዋል።

4.2 በፍቺ ጉዳዮች የሥነ-ሥርዓትና የመብት ጥበቃን ማረጋገጥ

በኢትዮጵያ የፍቺ ጉዳዮችን የሚያስተናግዱ ባለሙያዎች — ዳኞች፣ የግልግል ዳኞች እና የቤተሰብ አስማሚዎች — ፍትሃዊነትን፣ ፍትሕን እና የተዋዋይ ወገኖችን መብትና ክብር ለማስጠበቅ የሥነ-ሥርዓት ዋስትናዎችን ቅድሚያ ሊሰጡ ይገባል። ጉዳዩ ስሜታዊ ወይም የባለትዳሮችን ስምና ዝና ሊነካ የሚችል ሲሆን፣ ባለትዳሮች ከማኅበራዊ መገለል ወይም ከሌሎች ጫናዎች ሳይፈሩ ሐሳባቸውን በነጻነት እንዲገልጹ ችሎቱ በሚስጥር ሊካሄድ ይገባል። በተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አንቀጽ 111 መሠረት፣ ፍርድ ቤቱ ለፍቺ በቂ ምክንያት መኖሩን በአጭር ውሳኔ ሊያረጋግጥ ይችላል፤ ይህን ሲያደርግም የተዋዋይ ወገኖችን የግል ሕይወት ዝርዝሮች በሙሉ መግለጽ አያስፈልገውም።

እንዲሁም፣ ተዋዋይ ወገኖች በፈቃዳቸው ሲስማሙ፣ በተለይም ንብረት ክፍፍል፣ ቀለብ ወይም የልጆች አሳዳጊነት ጉዳዮችን በተመለከተ፣ ጉዳዩን ብቃት ወደአላቸው የግልግል ዳኞች ወይም የቤተሰብ አስማሚዎች እንዲመራ ማድረግን ባለሙያዎች ሊያስቡበት ይገባል። ግላዊነትን መጠበቅ፣ ገለልተኛና ፍትሃዊ ግምገማ ማድረግ እንዲሁም ተገቢ የሥነ-ሥርዓት ዋስትናዎችን ትግበራን በማጣመር፣ ባለሙያዎች የሁሉንም የቤተሰብ አባላት መብቶች ሊጠብቁ፣ በፍትሕ ሥርዓቱ ላይ የሚኖረውን እምነት ሊያጠናክሩ እንዲሁም ከፍቺው በኋላ ተጨማሪ ግጭቶች የመከሰት አደጋን ሊቀንሱ ይችላሉ።

ተዘማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

በባለትዳሮች ፈቃደኝነት የታመኑ ሽማግሌዎችን፣ አስማሚዎችን ወይም አማራጭ የግጭት አፈታት (ADR) ሥርዓቶችን መጠቀም (አዲስ አበባና አማራ)

የፍቺ ጉዳዮች በብቁ ሽማግሌዎች፣ አስማሚዎች፣ አማካሪዎች ወይም ሌሎች አማራጭ የግጭት አፈታት (ADR) ሥርዓቶች አማካኝነት በውጤታማነት ሊፈቱ ይችላሉ፤ ሆኖም ይህ የሚፈጸመው በሁለቱም ባለትዳሮች ነፃና ፈቃደኛ ስምምነት ሲኖር ብቻ ነው። እነዚህ ታማኝ አካላት ገለልተኛ መምሪያ ይሰጣሉ፣ የግጭት ነጥቦችን ግልጽ እንዲሆኑ ያግዛሉ፣ እንዲሁም የንብረት ክፍፍል፣ የቀለብ ድጋፍ ወይም የልጆች አሳዳጊነት ያሉ ጉዳዮችን ከአካባቢው ባህልና ማኅበራዊ እሴቶች ጋር በሚጣጣም መንገድ እንዲፈቱ ያመቻቻሉ። ተዋዋይ ወገኖች መፍትሔዎችን ራሳቸው እንዲያቀርቡ ማበረታታት በሂደቱ ላይ የባለቤትነት ስሜት እንዲኖራቸው የማድረግ ሁኔታን ያጎለብታል፣ የተደረሰባቸው ስምምነቶች ተቀባይነትን ያሳድጋል፣ እንዲሁም የሂደቱን ተአማኒነት ያጠናክራል። የማኅበረሰብ ወይም የሃይማኖት ሽማግሌዎችን ወይም ሌሎች የአማራጭ የግጭት አፈታት ሥርዓቶችን በጥንቃቄ በሂደቱ ውስጥ ማካተት የተጋጭነት ባህሪን ይቀንሳል፤ በዚህም የሚደረሱ ስምምነቶች እንዲከበሩና በተግባር እንዲፈጸሙ ዕድላቸውን ያሳድጋል።

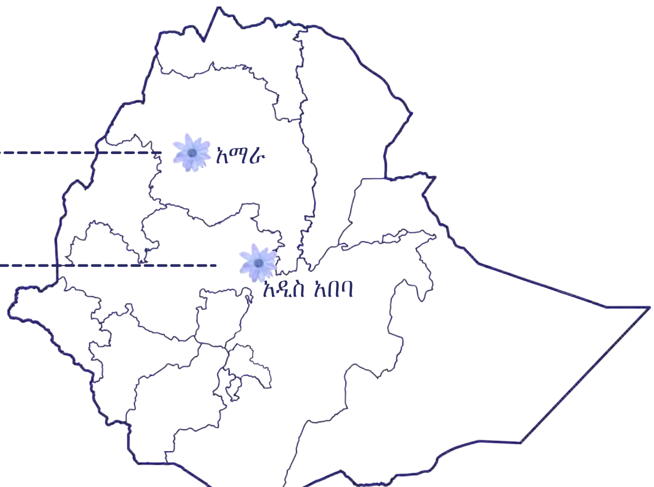

4.3 የሽምግልና ሥርዓትን ማስፋፋትና ቀጣይ ክትትል ማድረግ

ሽምግልና ፍቺ ከተፈጸመ በኋላ ብቻ የሚደረግ ሂደት መሆን የለበትም። ባለሙያዎች ተጋጭ ወገኖች እርቅ እንዲፈጽሙ ወይም በሥርዓት የተመራ መለያየት እንዲያደርጉ ለማስቻል፣ የሽምግልና ሂደትን ከግጭቱ መጀመሪያ ደረጃ ጀምሮ እንዲጠቀሙበት ይበረታታሉ። ይህ አካሄድ ተጋጭ ወገኖች ሁኔታውን በጥሞና እንዲያስቡና ውሳኔያቸውን እንደገና እንዲመለከቱ የሚያስችል የማሰላሰያ (cooling-off) ጊዜ በሥርዓት እንዲተገበር ማድረግን፣ እንዲሁም ስምምነቱ በአግባቡ መፈጸሙን ለመከታተል እና ከስምምነቱ በኋላ የሚፈጠሩ ችግሮችን በወቅቱ ለመፍታት ሥርዓታማ የሆነ የቀጣይ ክትትል ዘዴ መዘርጋትን ያካትታል። ይህም የተደረሰበት መፍትሔ በረዥም ጊዜ ዘላቂነት እንዲኖረው ያግዛል።

ተዛማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

ምክር መስጠትና የፍቺ ውጤቶችን ማስረዳት (አዲስ አበባ)

ለተጋቢዎች የሥነ ልቦና፣ የማኅበራዊ ወይም የቤተሰብ ምክር አገልግሎት መስጠት፣ እንዲሁም ፍቺ ሊያስከትላቸው ስለሚችሉ ሥነ ልቦናዊ፣ ማኅበራዊ እና ኢኮኖሚያዊ ውጤቶች በግልጽ ሁኔታ ማስረዳት፣ ጉዳዩን በበቂ ግንዛቤና በጥንቃቄ ለመወሰን ያግዛቸዋል። ይህም ፍቺው በራሳቸው፣ በልጆቻቸው እና በሰፊው ቤተሰብ ላይ የሚያስከትለውን ተፅዕኖ እንዲገነዘቡ በማድረግ፣ በስሜታዊነት የተነሳ ፈጣን ወይም ያልተመዘነ ውሳኔ እንዳይወስኑ ይረዳል። የምክር አገልግሎትን በፍቺ ሂደት ውስጥ ማካተት፣ የሁሉንም ተዋዋይ ወገኖች መብቶች እንዲጠበቁ፣ ፍትሃዊነት እንዲሰፍን እና ሂደታዊ ፍትሕ እንዲረጋገጥ ያግዛል። በተጨማሪም፣ ባለትዳሮቹ እንደገና እንዲስማሙ ወይም ሁለቱም ወገኖች የሚቀበሉት መፍትሔ ላይ እንዲደርሱ ተገቢ ዕድልን ይፈጥራል።

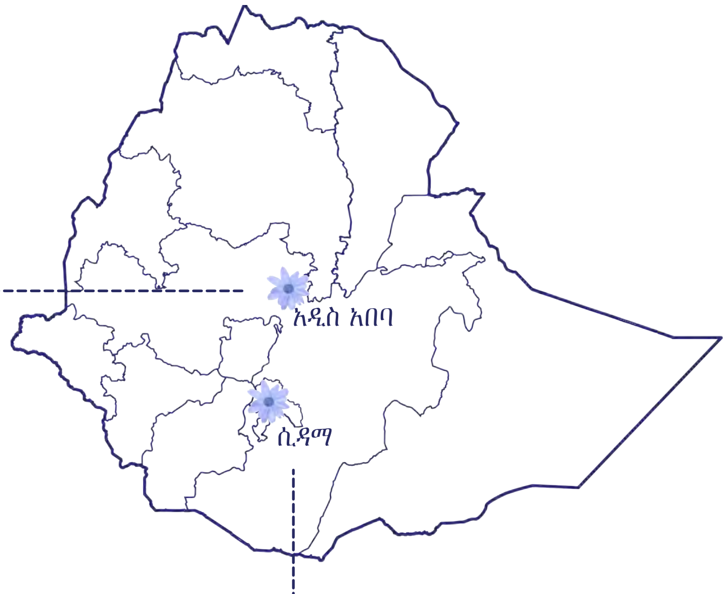

የፍቺን መዘዞች ማስረዳት እና ፍትሃዊ ካሳን ማረጋገጥ (ሲዳማ)

የፍቺ ሂደቶች ለባለትዳሮች ፍቺ የሚያስከትላቸውን ማኅበራዊ፣ ስሜታዊ እና ኢኮኖሚያዊ ተጽዕኖዎች የሚያስረዱ ምክሮችን ማካተት ይገባቸዋል። ይህም ባለትዳሮች በበቂ መረጃ ላይ የተመሠረተ ውሳኔ እንዲያደርጉ፣ እንዲሁም ግጭትን ለመቀነስ ያግዛል። በተመሳሳይ ጊዜ፣ ከንብረት፣ ከውርስ ወይም ከእኩልነት ውጭ ከተደረገ አያያዝ የሚነሱ ግጭቶች በፍትሃዊነት ሊፈቱ ይገባል። በተለይም ጉዳት የደረሰበት ወገን — ብዙውን ጊዜ ሚስት — ያለበት ተጋላጭነት በልዩ ትኩረት ሊታይ ይገባል። የፍቺ መዘዞችን በተመለከተ ምክር መስጠትን ከፍትሃዊና ሚዛናዊ የንብረት ወይም የካሳ ስምምነቶች ጋር ማጣመር የተዋዋይ ወገኖችን መብቶች ይጠብቃል፣ በሂደቱ ላይ ያለውን እምነት ያጠናክራል፣ እንዲሁም ዘላቂና በፈቃደኝነት የተደረሱ ስምምነቶች የመፈጸም ዕድልን ያሳድጋል።

5

የንብረት ክፍፍል

ጋብቻ ሲፈርስ ከግል ሕይወት ለውጦች በተጨማሪ የገንዘብና የንብረት ጉዳዮችን በአግባቡ የማጠናቀቅ አስፈላጊነትም ይፈጠራል።

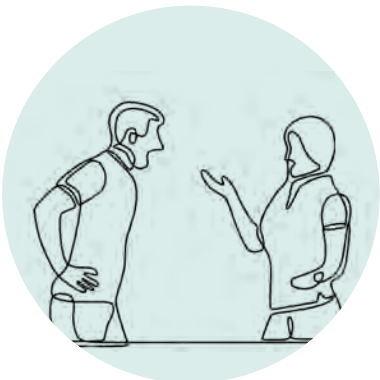

> *ውጤታማ የንብረት ክፍፍል የሕግ እውቀት ብቻ አይጠይቅም፤ ይልቁንም፣ ግልጽነትን፣ ፍትሃዊነትን እና ከጉዳዩ ጋር የተያያዙ ሰብዓዊ ግንኙነቶችን በጥንቃቄ ከግምት ማስገባትን ይሻል።*

በተሻሻለው የኢትዮጵያ የቤተሰብ ሕግ መሠረትም፣ ይህ ቀደም ሲል በተደረገ የጋብቻ ውል፣ በተጋቢዎች መካከል በሚደረግ ስምምነት ወይም በፍርድ ቤት ውሳኔ ሊፈጸም ይችላል። ውጤታማ የንብረት ክፍፍል የሕግ እውቀት ብቻ አይጠይቅም፤ ይልቁንም፣ ግልጽነትን፣ ፍትሃዊነትን እና ከጉዳዩ ጋር የተያያዙ ሰብዓዊ ግንኙነቶችን በጥንቃቄ ከግምት ማስገባትን ይሻል።

ባለትዳሮች ወደ መደበኛ የፍርድ ሂደት ከማምራታቸው በፊት፣ በጋራ ስምምነት፣ በሽምግልና ወይም በግልግል ችግራቸውን ለመፍታት እንዲጥሩ ሊበረታቱ ይገባል። ይህም የንብረት ክፍፍሉ በተግባር ሊፈጸም የሚችል፣ ፍትሃዊ እና የእያንዳንዱን ተጋቢ መብትና ኃላፊነት ያገናዘበ እንዲሆን ያግዛል።

በኢትዮጵያ የቤተሰብ ፍትሕ ሥርዓት ውስጥ ለሚሠሩ ባለሙያዎች፣ የሚፋቱ ባለትዳሮችን ጉዳይ ሂደት መምራት የሕግን ጥብቅ መርሆዎች ከቤተሰብ ተጨባጭ ሁኔታዎች ጋር በሚዛናዊነት ማጣጣምን ይጠይቃል። ግልጽ ስምምነቶች፣ ፍትሃዊ የንብረት ክፍፍል እና የልጆችን ደኅንነትና የተሻለ ጥቅም ከግምት ውስጥ ማስገባት ወደፊት ሊነሱ የሚችሉ ግጭቶችን ለመከላከል እና ዘላቂ መረጋጋትን ለማረጋገጥ አስፈላጊ ናቸው። ይህ ምዕራፍ የንብረት ክፍፍል ፍትሃዊ፣ ተግባራዊ እና ዘላቂ እንዲሆን የሚያግዙ ምክረ ሃሳቦችን ያቀርባል። በተለይም፣ በጋራ መግባባትን፣ ትክክለኛና ግልጽነት ያለው ሰነድ አያያዝን እንዲሁም የሁለቱንም ባለትዳሮችና የልጆችን ጥቅም የሚጠብቁ ውሳኔዎችን አጽንኦት በመስጠት ያብራራል።

5.1 በባልና ሚስት መካከል የንብረት ክፍፍል ስምምነትን ማመቻቸት

ጋብቻ ሲፈርስ በባልና ሚስት መካከል ያሉ የገንዘብና የንብረት ግንኙነቶች ቀደም ሲል በተደረገ የጋብቻ ውል ወይም በኋላ በተደረገ ስምምነት መሠረት፣ በተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ መሰረት መፍታት ይገባል። ይህ ሕግ ባልና ሚስት ከጋብቻ በፊት ወይም በጋብቻው ቀን በሚፈጽሙት የጋብቻ ውል የትዳራቸውን የንብረትና የገንዘብ ውጤቶች አስቀድመው እንዲወስኑ ይፈቅዳል፤ ይህም ውል ጋብቻው በፍቺ ሲፈርስ ተፈጻሚ ይሆናል። በተጨማሪም፣ ሕጉ በስምምነት ለሚደረግ ፍቺ እውቅና ስለሚስጥ፣ የጋራ ንብረት ክፍፍል በባልና ሚስቱ ራሳቸው በሚያደርጉት ስምምነት መወሰን ይኖርበታል። ስለዚህ፣ ፍቺው በመደበኛ ፍርድ ቤትም ሆነ በባህላዊ የፍትህ ሥርዓት ከተፈጸመ በኋላ ፍርድ ቤቱ ባለትዳሮች ጉዳያቸውን በጋራ ስምምነት፣ በግልግል ወይም በሽምግልና የመፍታት አማራጮች እንዳሉ ማሳወቅና እነዚህን አማራጮች እንዲጠቀሙ ማበረታታት ተገቢ ነው።

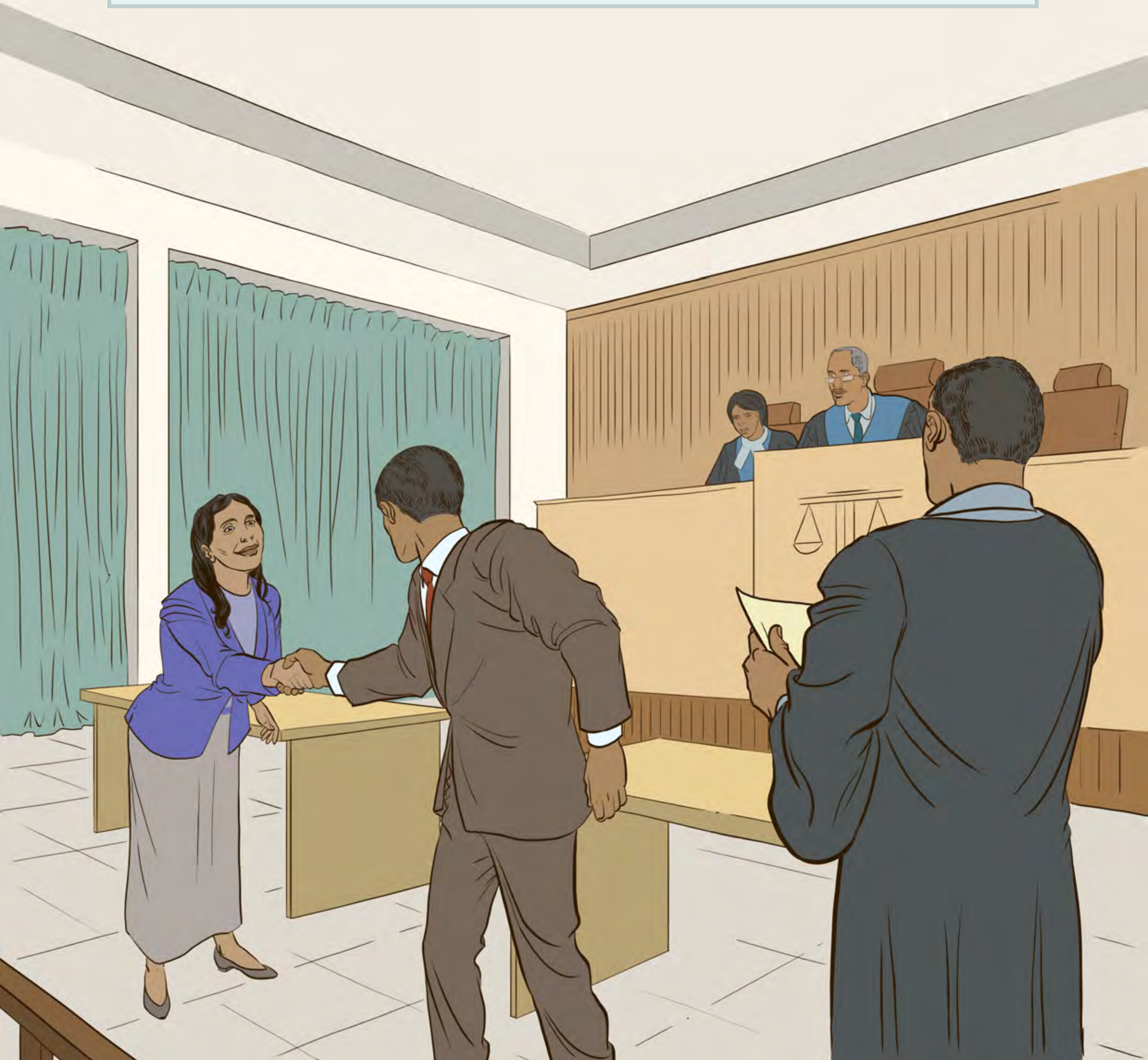

ተዘማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

የተመቻቸ እና ገለልተኛ የንብረት ክፍፍል ስምምነቶች（አማራ）

ገለልተኛ የንብረት ገምጋሚዎችን፣ አስታራቂዎችን ወይም የፍርድ ቤትና የሽማግሌዎች የተቀናጀ አሰራርን መጠቀም ባለትዳሮች አወዛጋቢ የሆነ የፍርድ ሂደት ሳይከተሉ ፍትሃዊ የንብረት ክፍፍል ስምምነት ላይ እንዲደርሱ ያግዛል። የንብረቶችን ተጨባጭና ገለልተኛ ግምገማ ተግባር ከባለትዳሮች ፍላጎት ላይ የተመሠረተ ድርድር እና በማህበረሰቡ ዘንድ ተቀባይነት ያለው የማስታረቅ ሂደት ጋር በማጣመር፣ ባለትዳሮቹ ለሁኔታቸው የተስማማ የሰላም መፍትሄ ለማግኘት ያላቸውን እድላቸው ከፍ ማድረግ ይቻላል። እንዲህ ዓይነቱ አሰራር በጊዜ ሂደት የሚቆይ፣ በሁለቱም ወገኖች ተቀባይነት የሚኖረው እና ወደፊት ሊነሱ የሚችሉ የንብረት ግጭትን የሚቀንስ የጋራ መፍትሄ ለማስገኘት ያግዛል።

ቀደም ብሎ የሚደረግና በአመቻችነት የሚደገፍ የንብረት ስምምነት（ሲዳማ）

ባለትዳሮች የንብረት ጉዳያቸውን በቅድሚያ እንዲያስቀምጡና ስምምነት እንዲያደርጉ ማበረታታት፣ በቤተሰብ አባላት፣ በሽማግሌዎች ወይም በፍርድ ቤት በተመደቡ አመቻቾች መምሪያና ማረጋገጫ እንዲደረግላቸው ማድረግ፣ ፍትሃዊ፣ በሰላም የሚፈጸም እና ከባህላዊ እሴቶች ጋር የሚጣጣም መፍትሄ እንዲገኝ ያግዛል። የሕግ ሥርዓቶችን ከተዋቀሩ የእርቅ ሂደቶች ጋር ማጣመር፣ ይህም የንብረት ምርመራና ማረጋገጫን ጨምሮ፣ ንብረት በፍትሃዊነት እንዲከፋፈል እና ግጭትን እንዲቀንስ ያደርጋል። በተጨማሪም፣ አንደኛው ባል ወይም ሚስት ሌላኛው ባለቤት ተገቢውን የንብረት ድርሻ እንዳይወስድ ለማድረግ በማሰብ ንብረትን መደበቅ፣ ማስወገድ ወይም ማንቀሳቀስ ያሉ ተገቢ ያልሆኑ ተግባራትን እንዳይፈጽም ያደርጋል። እንዲህ ዓይነት ጎጂ ድርጊቶችን የሚከለክሉ ባህላዊ ሥርዓቶች በሚታወቁበት ሁኔታ፣ ይህንን መምሪያ ከአካባቢው ሁኔታ ጋር በማጣጣም ማዳበር ይቻላል።

5.2 ግልጽ፣ ፍትሃዊ እና በተግባር ሊፈጸም የሚችል የንብረት ክፍፍል ስምምነት ማረጋገጥ

አስተማማኝ የንብረት ግምገማ ማካሄድ

ባለሙያዎች ማንኛውንም የንብረት ክፍፍል ስምምነት ከማጠናቀቃቸው በፊት ገለልተኛና ብቃት ያላቸውን ባለሙያዎችን — እንደ በሕግ ማረጋገጫ የተሰጣቸው የንብረት ገምጋሚዎች፣ ቅየሳ ባለሙያዎች ወይም በማህበረሰቡ ዘንድ ታማኝ የሆኑ አዋቂዎች — በማሳተፍ የተሟላ የንብረት ግምገማ እንዲካሄድ ማድረግ ይመከራል። ትክክለኛና ገለልተኛ የንብረት ግምገማ የፍትሃዊነት መሠረታዊ ሁኔታ ነው፤ ለዚህ ምክንያቱ ደግሞ ወደፊት ሊነሱ የሚችሉ አለመግባባቶችን ስለሚቀንስ እና አንዱ ወገን የንብረት ዋጋን በኢ-ፍትሃዊ መንገድ እንዳይቀይር የሚከላከል በመሆኑ ነው። የተካሄዱ የንብረት ግምገማዎችም በጽሑፍ ተመዝግበው መቀመጥ ይኖርባቸዋል፤ ይህም ቀጣይ የትዳር ንብረት ክፍፍል ሂደት ግልጽና አስተማማኝ መሠረት እንዲኖረው ያደርጋል።

ባለሙያዎችና ውሳኔ ሰጪዎች የንብረት ክፍፍል ስምምነቶችና የፍርድ ቤት የክፍፍል ውሳኔዎች ዘርዘር ብለው የቀረቡ፣ ግልጽነትም ያላቸው እና ከሕጉ ጋር የሚጣጣሙ መሆናቸውን ማረጋገጥ አለባቸው። ይህም ወደፊት ሊነሱ የሚችሉ ግጭትን ለመቀነስ ያስችላል። የክፍፍል ስምምነቶች ሁሉንም የንብረት ዓይነቶች እንዴት እንደሚከፋፈሉ፣ የገንዘብ ግዴታዎችን፣ የግል ንብረቶችን እና ሊከፈሉ የሚገባቸውን ማካካሻዎች በግልጽ መዘርዘር አለባቸው። የንብረት ክፍፍል በተቻለ መጠን በዓይነት

(in kind) እኩል እንዲሆን ቅድሚያ መሰጠት አለበት፤ በትክክል እኩል ማከፋፈል በማይቻልበት ጊዜ ደግሞ ልዩነቱን ለማስተካከል የገንዘብ ማካካሻ መደረግ ይችላል። ይህ ክፍፍል የባለትዳሮቹን ሁኔታ፣ ተግባራዊነትን፣ ፍትሃዊነትን፣ እንዲሁም ኢኮኖሚያዊ አመክንዮን የሚያገናዝብ መሆን አለበት። በተጨማሪም ባለሙያዎች ባለትዳሮች ለአንዳንድ የግል ዕቃዎች ሊኖራቸው የሚችለውን ስሜታዊ እሴት (sentimental value) ግንዛቤ ውስጥ ማስገባት አለባቸው።

ንብረትን በዓይነት ለመከፋፈል ሲታሰብ፣ አንድ ንብረት በአካል ተከፍሎ ለተለያዩ ባለቤቶች በተናጠል ሊሰጥ ይገባል ወይስ አይገባም የሚለውን ለመወሰን የሚከተሉት መስፈርቶች ሊረዱ ይችላሉ። እነዚህ መስፈርቶች በስምምነት ድርድር ወቅትም ሆነ በፍርድ ሂደት ውስጥ የሚደረገው ክፍፍል ፍትሃዊና በተግባር ሊፈጸም የሚችል መሆኑን ለማረጋገጥ ያገለግላሉ።

በአካል መከፈል መቻል (Material Divisibility)፡- ንብረቱ በአካል ተከፍሎ በራሳቸው የሚቆሙ እና ራሳቸውን የቻሉ የተለያዩ ክፍሎች ሊፈጠሩበት ይችላሉ ወይ? የሚለው መታየት አለበት።

የንብረት ዋጋን መጠበቅ (Preservation of Value)፡- ንብረቱን በአካል መከፋፈል የገበያ ዋጋውን በበለጠ ደረጃ ይቀንሰዋል ወይም በተግባር የሚሰጠውን ጥቅም ያሳንሰዋል ወይ? የሚለው መገምገም አለበት።

ተግባራዊ አገልግሎት (Functional Utility)፡- ከክፍፍሉ በኋላ እያንዳንዱ የተከፈለ ክፍል የራሱን ተግባር መወጣት የሚችልና ለታሰበለት አገልግሎት ሊውል የሚችል መሆኑ መታየት አለበት።

ወደፊት የሚፈጠር ግጭትን መከላከል (Avoidance of Future Conflict)፡- ክፍፍሉ ከተደረገ በኋላ ፍቺ የፈፀሙ ባለትዳሮች ንብረቱን በጋራ ማስተዳደር ወይም መቆጣጠር እንዲቀጥሉ የሚያስገድድ ከሆነ፣ በተለይም በመካከላቸው ትብብር የማይኖር ወይም የወደፊት ግጭት የሚጠበቅ ከሆነ፣ ይህ ሁኔታ በጥንቃቄ መመርመር አለበት።

አጠቃላይ ፍትሃዊነት (Overall Fairness)፡- ክፍፍሉ ለሁለቱም ወገኖች ፍትሃዊ ውጤት ያስገኛል ወይ? የሚለው ዋና ጉዳይ ግምት ሊገባ ይገባል። በተከፋፈሉት የንብረት ክፍሎች ዋጋ መካከል ትንሽ ልዩነት ቢኖር፣ ይህንን ልዩነት ለማስተካከል የገንዘብ ማካካሻ ወይም ሌላ የማመጣጠኛ ስርዓት መጠቀም ይቻላል፤ ይህም በዓይነት ክፍፍል እንዳይደረግ ምክንያት ሊሆን አይገባም።

ተዛማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

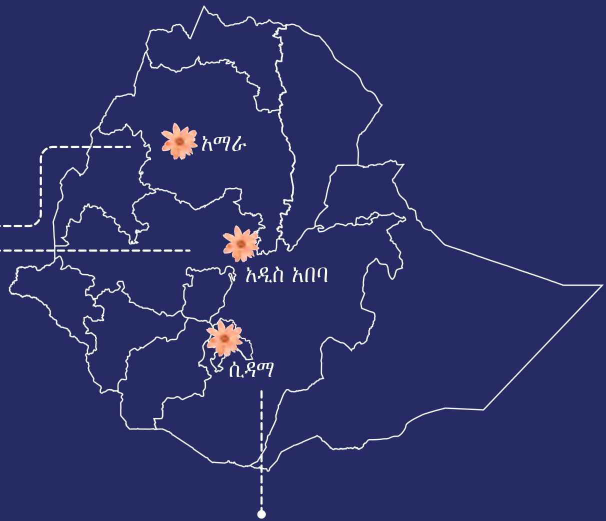

ከንብረት ክፍፍል በፊት የንብረት ማረጋገጫ ማካሄድ (አማራ)

ውሳኔ ሰጪዎች የንብረት ክፍፍል ስምምነትን ከማጠናቀቃቸው በፊት የጋብቻ ንብረቶችን በመመርመርና በማረጋገጥ ሂደት ውስጥ ማለፍ አለባቸው። ሀብቶች ላይ ትክክለኛ ግንዛቤ መያዝ የክፍፍል ውሳኔዎች ግልጽ፣ ፍትሃዊ እና በተግባር ሊፈጸሙ የሚችሉ እንዲሆኑ ያግዛል። ይህም ወደፊት ሊነሱ የሚችሉ ግጭትን ይቀንሳል፤ እንዲሁም ከፍቺ በኋላ የተረጋጋ እና ዘላቂ ሕይወት እንዲኖር ይደግፋል።

ንብረትን በተሻለ ጥቅም ሊያውል ለሚችለው ወገን መመደብ (አዲስ አበባ)

የትዳር ንብረት በሚከፋፈልበት ጊዜ፣ አንዳንድ የተወሰኑ ንብረቶችን በተሻለ ሁኔታ ሊጠቀምባቸው ለሚችለው ባለትዳር ወገን መመደብ ፍትሃዊና ተግባራዊ መፍትሄ ሊሆን ይችላል። ይህ አካሄድ ግን የሌላኛውን ባለትዳር መብት ወይም ሕጋዊ ጥቅም የማይጎዳ መሆን አለበት። ይኸም ማለት አንድ ወገን ንብረቱን በተሻለ መንገድ ሊያስተዳድረው ወይም ሊጠቀምበት መቻሉ ብቻ የሌላኛውን ወገን የንብረት መብት እንዲገፈፍ ምክንያት ሊሆን አይገባም። ይህ አቀራረብ የንብረት ክፍፍሉ ፍትሃዊ፣ በተግባር የሚሰራ እና የባለትዳሮቹን ልዩ ሁኔታ የሚያገናዝብ እንዲሆን ያግዛል። በተጨማሪም፣ ከፍቺ በኋላ የተረጋጋ ኑሮ እንዲኖር ይደግፋል፤ ወደፊት ሊነሱ የሚችሉ የንብረት ግጭትንም ይቀንሳል።

አፍኔ (AFNEE):- ቀደምት የቤተሰብና የሽማግሌ ማስታረቅ ሥርዓት (ሲዳማ)

የአፍኔ ሥርዓት የትዳር ግጭቶች ወደ በለጠ ደረጃ ከማደጋቸው በፊት በቤተሰብ ደረጃ እንዲፈቱ ያበረታታል፤ አስፈላጊ ሲሆንም ወደ ታዋቂና የተከበሩ ሽማግሌዎች እንዲደርስ ያደርጋል። ባለትዳሮች ቅሬታቸውን ለቤተሰብ አባላት ያቀርባሉ፤ እነሱም ውይይትን በማመቻቸት የእያንዳንዱን ወገን ኃላፊነት፣ የደረሰውን ጉዳት እና የሚያስፈልጉ መፍትሄዎችን ይገመግማሉ። ጉዳዩ በቤተሰብ ደረጃ ሊፈታ ካልቻለ፣ ሽማግሌዎች በመግባት ባለትዳሮቹ ፍትሃዊ፣ ተግባራዊ እና ከባህላዊ እሴቶች ጋር የሚጣጣም ስምምነት ላይ እንዲደርሱ ያግዛሉ። ይህ በደረጃ የሚመራ እና በተጨባጭ ሁኔታዎች ላይ የተመሠረተ አቀራረብ ግልጽነትን፣ ፍትሃዊነትን እና በተግባር ሊፈጸሙ የሚችሉ መፍትሄዎችን ያበረታታል፤ እንዲሁም አስፈላጊ ባልሆነ ሁኔታ ጉዳዮች ወደ መደበኛ የፍርድ ሂደት እንዳይደርሱ ይከላከላል።

5.3 በሁሉም የንብረት ውሳኔዎች የልጆችን ጥቅምና ደህንነት መጠበቅ

በፍቺ ወቅትም ሆነ ከፍቺ በኋላ የሚደረጉ ሁሉም የንብረት ውሳኔዎች በቅድሚያ የልጆችን የተሻለ ጥቅምና ደህንነት ያማከሉ መሆን አለባቸው። ፍርድ ቤቶች ልጁ ለመኖሪያ ቤት፣ ለአስተዳደግና ቀለብ ወጪ፣ ለትምህርት እና ለአጠቃላይ ደህንነቱ የሚያስፈልጉ ሀብቶች እንዲጠበቁ የሚያስችሉ ትዕዛዞችን በፍጥነት መስጠት አለባቸው። ባለትዳሮች ያቀረቡት የንብረት ክፍፍል ስምምነት የልጁን መሠረታዊ ፍላጎቶችና መብቶች በበቂ ሁኔታ የማይጠብቅ ከሆነ፣ ፍርድ ቤቱ የስምምነቱን አንዳንድ ክፍሎች ማሻሻል ወይም ሙሉ በሙሉ ውድቅ ማድረግ እና የልጁን ደህንነት ለማረጋገጥ አስፈላጊ ትዕዛዞችን መስጠት ይገባዋል። ስለሆነም፣ የንብረት ክፍፍል ውሳኔዎች በባለትዳሮች መካከል ፍትሃዊ ሚዛን ከመጠበቅ ባሻገር፣ ለልጆች የሚገቡ ቀጣይ ኃላፊነቶችን እና የኢነርሱን የወደፊት ጥቅም ግምት ውስጥ ያስገቡ መሆን አለባቸው። ይህም ውሳኔዎቹ ፍትሃዊ ብቻ ሳይሆኑ ልጆችን ማዕከል ያደረጉ እንዲሆኑ ያደርጋል።

ተዛማጅ ምርጥ ተሞክሮዎች (PBE)

በንብረት ውሳኔዎች ላይ ልጆችን ማዕከል ያደረገ የማስታረቅ ተግባር (አማራ እና አዲስ አበባ)

በፍቺ ሂደት የሚነሱ የንብረት ግጭትን በሚፈቱበት ጊዜ የመንደር ሽማግሌዎች፣ አስታራቂዎች፣ ዳኞች ወይም ጠበቆች የንብረት ክፍፍሉ በልጆች ደህንነት ላይ ሊያሳድረው የሚችለውን ተፅዕኖ መገምገም አለባቸው። ፍላጎትን መሠረት ያደረገ ድርድር (interest-based negotiation)፣ የBATNA/WATNA ምክር (ከስምምነት ውጭ ሊኖር የሚችለውን የተሻለ ወይም የከፋ አማራጭ ማስገንዘብ) እና በፍርድ ቤት የሚመራ የማስታረቅ ሂደት (court-annexed mediation) ባለትዳሮች ለልጆች መኖሪያ፣ ቀለብ፣ ትምህርት እና አጠቃላይ ደህንነት የሚያስፈልጉ ሀብቶችን የሚጠብቅ ስምምነት እንዲያዘጋጁ ሊረዱ ይችላሉ። በውይይትና በድርድር ወቅት ባለትዳሮች የልጆችን የረጅም ጊዜ ደህንነትና መረጋጋት እንዲያስቀድሙ ማበረታታት የንብረት ውሳኔዎች ፍትሃዊ፣ ተግባራዊ እና ልጆችን ማዕከል ያደረጉ ውጤቶችን የሚደግፉ እንዲሆኑ ያደርጋል።

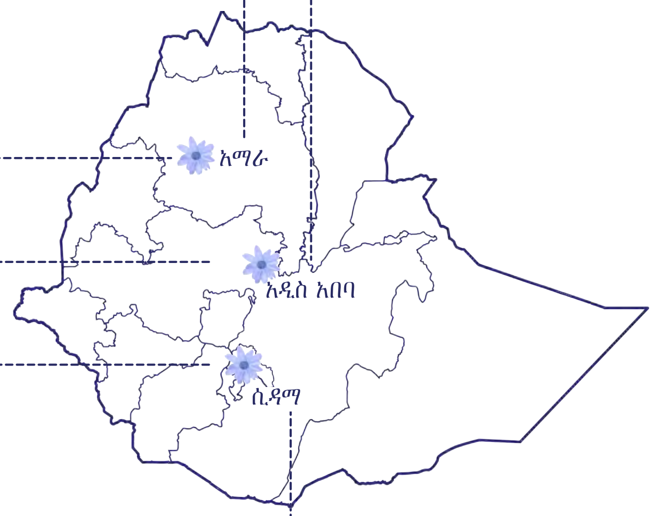

የልጆችን ሀብትና መብት ለመጠበቅ ፈጣን ጣልቃ ገብነት አስፈላጊ ስለመሆኑ (አማራ፣ አዲስ አበባ እና ሲዳማ)

ባለሙያዎች የትዳር ንብረቶች ለአደጋ የሚጋለጡበት ሁኔታ ሲኖር ፈጣን እርምጃ መውሰድ አለባቸው። ይህም የልጆች መኖሪያ ቤት፣ የእንክብካቤና ቀለብ ወጪ፣ ትምህርት እና አጠቃላይ ደህንነት የሚያስፈልጉ ሀብቶች እንዲጠበቁ ለማድረግ ያስችላል። እንደ ታማኝ የሂሳብ ባለሙያዎች ወይም የእንስሳት ነጋዴዎች (የእንስሳት ገበያ ገምጋሚዎች) ያሉ ገለልተኛ ገምጋሚዎች የንብረት ትክክለኛና ፍትሃዊ ግምገማ እንዲኖር ሊያግዙ ይችላሉ። ይህም የንብረት ክፍፍል የልጆችን ፍላጎት በቅድሚያ የሚያስጠብቅ እንዲሆን ያደርጋል። የቀደመና ጥንቃቄ የተሞላበት ጣልቃ ገብነት ለልጆች ደህንነት ወሳኝ የሆኑ ሀብቶችን ለመጠበቅ ያግዛል። በተመሳሳይም በሁለቱም ባለትዳሮች መካከል ፍትሃዊ አያያዝን በማረጋገጥ በልጁ መረጋጋት ላይ አሉታዊ ተፅዕኖ ሊያሳድሩ የሚችሉ ቀጣይ ግጭቶችን ይቀንሳል።

የልጆችን ጥቅም ለመጠበቅ ቀደምት ማረጋገጫና ማስታረቅ (ሲዳማ)

ባለሙያዎች ቀደምት የቤተሰብ ደረጃ የግጭት አፈታት ሥርዓትን ከትዳር ንብረቶች ጥንቃቄ የተሞላበት ምርመራና ማረጋገጫ ጋር በማጣመር መጠቀም አለባቸው። እንደ የሲዳማው አፍኒ (Afnee) ሥርዓት ያሉ በባህል ተቀባይነት ያላቸው የማስታረቅ ዘዴዎች ግጭትን አስቀድሞ በመፍታት ጉዳዩ ከፍ ወዳለ ውዝግብ እንዳይደርስ ያግዛሉ። በተመሳሳይ ጊዜ የንብረት ማረጋገጥ ለልጆች መኖሪያ፣ ጥገና እና ትምህርት የሚያስፈልጉ ሀብቶች እንዲጠበቁ ያደርጋል። ይህ አቀራረብ ፍትሃዊ የንብረት ክፍፍልን ያበረታታል፣ አስፈላጊ ያልሆነ የቤተሰብ ሀብት ብክነትን ይከላከላል፣ እንዲሁም በፍቺ ሂደት ወቅትም ሆነ ከዚያ በኋላ የልጆችን ደህንነት በቅድሚያ ያስቀምጣል።

የመምሪያው ሥነ ዘዴ

የባለሙያዎች ኮሚቴ ማቋቋም

የመምሪያ ማዘጋጀት ሂደቱ የሚጀምረው ልዩ ልዩ ልምድና እውቀት ያላቸውን የአካባቢ ባለሙያዎችና የፍትህ ተቋማት ባለሙያዎችን በማሳተፍ ነው። ይህ የተለያዩ አመለካከቶችንና ልምዶችን የሚያካትት ቡድን "የባለሙያዎች ኮሚቴ (CoE)" ተብሎ ይጠራል። የባለሙያዎች ኮሚቴ መምሪያውን በጋራ ያዘጋጃል፣ የጥራት ቁጥጥር ሥራን ያከናውናል፣ እንዲሁም በአካባቢው ባለቤትነት ስሜት (local ownership) እንዲጎለብት ያግዛል። የባለሙያዎች ኮሚቴው ከተሰበሰቡ ማስረጃዎችና መረጃዎች ግምገማ ጀምሮ እስከ መምሪያው ስርጭት ድረስ በሙሉ ሂደቱ ውስጥ ይሳተፋል። የባለሙያዎች ኮሚቴ ስለማቋቋም ተጨማሪ መረጃ https://dashboard.hiil.org/treatment-guidelines/guideline-method/ ላይ ማግኘት ይቻላል።

በምርምርና በሥነ-ጽሑፍ ማስረጃዎች ላይ ተመሥርቶ ምክረ ሃሳቦችን ማቅረብ (EBP)

በማስረጃ ላይ የተመሠረቱ አሠራሮች ከዓለም አቀፍ የምርምር ሥነ-ጽሑፍ በመነሳት የተለዩ እና ውጤታማነታቸው በጥናት፣ በሙከራና በትንተና የተረጋገጠ ተግባራት ናቸው። እነዚህን አሠራሮች ለመለየት የሚያገለግሉ የሥነ-ጽሑፍ ምንጮች የጥናቶች ማጠቃለያ ትንተናዎችን (meta-studies)፣ በዘፈቀደ የቁጥጥር ሙከራዎችን (randomised controlled trials) እና የባለሙያዎችን ግንዛቤና አስተያየት ያካትታሉ። የፍትህ ችግርን ወደ መፍትሔ ለማምጣት የሚደረገው ጉዞ በተለያዩ ተከታታይ ደረጃዎች የተገነባ ነው። እያንዳንዱ የፍትህ ችግር እንደ ሽምግልና፣ የፍርድ አሰጣጥ፣ የቤተሰብ ዝግጅትና ሌሎች ተያያዥ ጉዳዮች ባሉ ሰፊ ርዕሰ ጉዳዮች ይተነተናል። በእያንዳንዱ ርዕሰ ጉዳይ ላይ ደግሞ ችግሩን ለመከላከል ወይም በተገቢው ሁኔታ ለመፍታት የሚያስችሉ ተለያዩ የመፍትሔ አማራጮች ሊለዩ ይችላሉ። በዓለም አቀፍ የምርምር ሥነ-ጽሑፍ ውስጥ ለተለያዩ የፍትህ ችግሮች መፍትሔ ሊሆኑ የሚችሉ አማራጭ አሠራሮችን የሚደግፉ ወይም የሚያስተባብሉ ማስረጃዎች ይገኛሉ። እነዚህን አሠራሮች በመፈተሽ፣ መሠረታቸው የሆነውን የማስረጃ ጥራት በመመዘን እና በተግባር ሊውሉ የሚችሉ ምክረ ሃሳቦችን በመወሰን መምሪያው ይዘጋጃሉ። የባለሙያዎች ኮሚቴም በማስረጃ የተመሠረተ አሠራር የቀረቡትን ምክረ ሃሳቦች በመገምገም ያጸድቃል። ስለ የማስረጃ ደረጃ አሰጣጥ (grading) እና የአሠራሮች ሙከራና ግምገማ ዘዴ (testing method) ተጨማሪ መረጃ በ https://dashboard.hiil.org/treatment-guidelines/guideline-method/ ላይ ይገኛል።

ከአካባቢ የፍትህ አገልግሎት ሰጪዎች ተሞክሮ በመማር በተግባር የተመሠረተ ማስረጃን መሰብሰብ (PBE)

ከመደበኛና ከመደበኛ ያልሆኑ የፍትህ ዘርፎች የሚመጡ የአካባቢ የፍትህ አገልግሎት ሰጪዎች ከባድ የፍትህ ችግሮቻቸውን ለመፍታት እንደ ምርጥ ተሞክሮ የሚያዩትን አሠራር እንለያለን። በተዘጋጁ ነገር ግን ክፍት የሆኑ ቃለ-መጠይቆች (semi-structured interviews) አማካኝነት እንደ የመንደር ሽማግሌዎች፣ የሲቪል ማህበረሰብ መሪዎች፣ ዳኞችና ጠበቆች ያሉ የፍትህ ባለሙያዎች ውጤታማ ሆኖ ያገኙትን ተሞክሮ ያካፍላሉ። ከእነዚህ ቃለ-መጠይቆች የሚገኙ ምርጥ ተሞክሮዎች በምርምር ሥነ-ጽሑፍ የተመሠረቱ ምክረ ሃሳቦችን ለማጽናትና ለማረጋገጥ ያገለግላሉ። የተሰበሰበው በተግባር የተመሠረተ ማስረጃ (PBE) በባለሙያዎች ኮሚቴ ይመረመራል፣ ይገመገማል፣ ተገቢነቱም ይረጋገጣል። ምርጥ ተሞክሮዎችን ስለመሰብሰብ ተጨማሪ መረጃ በ https://dashboard.hiil.org/treatment-guidelines/guideline-method/ ላይ ይገኛል።

የአካባቢ ተግባራዊ አሠራሮች ከቀረቡት ምክረ ሃሳቦች ጋር ያላቸውን ተዛማጅነትና ተፈጻሚነት በመገምገም የመጨረሻ ምክረ ሃሳቦችን ማዘጋጀት

በተግባር ላይ የተመሠረተ ማስረጃ (PBE) እና በማስረጃ የተመሠረተ አሠራር (EBP) በማጣመር የመምሪያውን የመጀመሪያ ረቂቅ እናዘጋጃለን። በዚህ ሂደት ውስጥ፦

- የቀረቡት የአካባቢ አሠራሮች (በተግባር ላይ የተመሠረተ ማስረጃ - PBE) ከቀረቡት ምክረ ሃሳቦች (በማስረጃ የተመሠረተ አሠራር - EBP) ጋር ተመጣጣኝ መሆናቸውን እንፈትሻለን። በሌላ አነጋገር፣ የፍትህ ባለሙያዎች ተመራጭ የሚያደርጓቸው አሠራሮች በምርምር ማስረጃ የተደገፉ መሆናቸውን እንመረምራለን፤
- የተመረመሩና የተፈተኑ የመፍትሔ አሠራሮችን በዝርዝርና በተሟላ መልኩ እንገልጻለን፤ በዚህም ሂደት የሚወጡት ምክረ ሃሳቦች ግልጽና ተግባራዊ በሆነ መንገድ እንዲረዱ ይደረጋል፤
- የአካባቢውን ልማዶችና አሠራሮች ከግምት ውስጥ በማስገባት ምክረ ሃሳቦቹን ይገምግሙና የምክረ ሃሳቡን ጥንካሬ ደረጃ ይወስኑ። የአካባቢው ልማዶችና አሠራሮች ከቀረቡት ምክረ ሃሳቦች ጋር የሚስማሙ ከሆነ፣ ይህ ምክረ ሃሳቡን የበለጠ ጠንካራ ያደርገዋል። በተቃራኒው የአካባቢው አሠራሮች ከምክረ ሃሳቦቹ ጋር የሚጋጩ ከሆነ፣ የመጨረሻው የምክረ ሃሳብ ጥንካሬ ደረጃ ዝቅ ይሆናል።

የባለሙያዎች ኮሚቴ የመምሪያውን የተለያዩ ረቂቅ ሰነዶች ይገመግማል

ሂል/HiiL (ማለትም ʻThe Hague institution for innovation Lawʼ) መምሪያውን ለግምገማ ወደ የባለሙያዎች ኮሚቴ ያቀርባል። ኮሚቴውም የቀረቡት ምክረ ሃሳቦች ከአካባቢያዊና ከሀገራዊ አውድ ጋር ተስማሚ እና ተቀባይነት ያላቸው መሆናቸውን ይወስናል። ኮሚቴው መምሪያው ከቀረቡለት በኋላ በሦስት ወራት ውስጥ የግምገማ ውጤቱን ሪፖርት ያቀርባል። የባለሙያዎች ኮሚቴ አንድ ምክረ ሃሳብ ከአካባቢያዊ አሠራር ጋር የማይጣጣም መሆኑን ካረጋገጠ፣ ኮሚቴው፣ HiiL እና Destiny Ethiopia በጋራ በመመርመር ያንን ምክረ ሃሳብ በቀድሞው መልኩ እንዲቀጥል፣ እንዲሻሻል ወይም ከመምሪያው ሙሉ በሙሉ እንዲወጣ ይወስናሉ።

የባለሙያዎች ኮሚቴ

የባለሙያዎች ኮሚቴ ይህ መምሪያ እንዲዘጋጁ በመሠረታዊ ደረጃ ወሳኝ ሚና ተጫውቷል። ኮሚቴው መምሪያው የተመሠረቱባቸውን ምርጥ ተሞክሮዎችና ማስረጃዎች በመሰብሰብና በመገምገም የሚያግዝ ሥራ አከናውኗል። በተጨማሪም ሁሉም ምክረ ሃሳቦችና ምርጥ ተሞክሮዎች የኢትዮጵያን አካባቢያዊ ሁኔታና አውድ እንዲያገናዝቡ በማድረግ የተሻለ አስተዋፅኦ አበርክቷል። የእነዚህ ግለሰቦች ተሳትፎ ባይኖር ኖሮ ይህንን ሥራ ማሳካት አይቻልም ነበር፦

አዲስ አበባ

- አሸንፊች አበበ
- ዳግማዊት አለምነህ
- ጉደታ ቀንዐ
- መለሰ ዳምጤ
- ሙሉጎጃም ደምስ
- ኖህ ታከለ
- ሰላማዊት ካሳዬ

አማራ

- ድንበርገ ዳሙ
- ሙሉጌታ አክሊሉ
- ስንታየሁ ጎሹ
- ትርንጎ ጎሹ
- ወንድወሰን ይፍሩ
- ወርቁ ያዜ

ሲዳማ

- አሽሌ ዳንኤል
- በላቸው ባሻ
- ልዑል አረሮ
- ማርማሮ ኮሼ
- ንጉሤ አፈሻ
- ተፈሪ ክፍሌ

የሂል (ማለትም ‘ THE HAGUE INSTITUTION FOR INNOVATION LAW’) ቡድን

- ጄሲካ ኦሉክ (የከፍተኛ ፕሮግራም አስተዳዳሪ አንግሎፎን እና ግሎባል)
- ቲም ቫን ደን በርግ (ከፍተኛ የፍትህ ዘርፍ አማካሪ)
- ኑሃ ካምባሃር ካቫላ (የፕሮጀክት ሥራ አስኪያጅ)

የደስተኒ ኢትዮጵያ ቡድን

- ንጉሱ አክሊሉ (አስተባባሪ)
- መስፍን ጌታቸው (የፕሮግራም ሥራ አስኪያጅ)
- ወንድወሰን ስንታያሁ (የህግ መሪ)

ተመራማሪ

- ታምራት ኪ/ማርያም

ስዕል እና ዲዛይን

- የምስራች የትነበርክ

ኮንታክት/ግንኙነት ለማድረግ

ለጥያቄዎች፣ እባክዎን *info@hiil.org* ያግኙን

HiiL
user friendly justice

የፍትሕ ሚኒስቴር
MINISTRY OF JUSTICE

Destiny Ethiopia